

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

MUSAZADƏ GÜNEL İSRAYIL

"Kənd turizmin inkişaf problemləri" mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı 060803 Turizm və otelçilik

İxtisaslaşma Turizm işi

Elmi rəhbər: prof. Əlirzayev Ə. Q.

Kafedra müdiri: prof. i.e.d. Əlirzayev Ə. Q.

BAKİ - 2015

Mündəricat:

<i>Giriş.....</i>	<i>3</i>
<i>1. Fəsil: Kənd turizminin inkişafının əsaslandırılmasının iqtisadi sosial problemləri.....</i>	<i>6</i>
<i>1.1. Kənd turizminin Azərbaycan iqtisadiyyatında inkişafının zəruriliyi</i>	<i>6</i>
<i>1.2. Kənd turizminin inkişaf xüsusiyyətləri.....</i>	<i>9</i>
<i>1.3. Kənd turizminin regional problemləri və ixtisaslaşması</i>	<i>17</i>
<i>2. Fəsil: Kənd turizminin təhlili və qiymətləndirilməsi.....</i>	<i>29</i>
<i>2.1. Kənd təsərrüfatının inkişafı və kənd turizminin təhlili.....</i>	<i>29</i>
<i>2.2. Ev təsərrüfatının inkişafı və turizmin dinamikası.....</i>	<i>35</i>
<i>2.3. Xüsusi maraq turizmi və kənd turizmi arasında əlaqə.....</i>	<i>45</i>
<i>3. Fəsil: Kənd turizminin inkişafının sosial-iqtisadi nəticələrinin proqnozu.....</i>	<i>51</i>
<i>3.1. Azərbaycanada kənd turizmi potensialı.....</i>	<i>51</i>
<i>3.2. Beynəlxalq kənd turizminin inkişaf istiqamətləri.....</i>	<i>57</i>
<i>3.3. Kənd turizminin dövlət siyasəti, istiqamətləri, proqnozu.....</i>	<i>62</i>
<i>Nəticə və təkliflər.....</i>	<i>69</i>
<i>İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı.....</i>	<i>73</i>

GİRİŞ

Turizm sənayesinin inkişafı nəticəsində turizm məqsədilə ölkələrini tərk edən insanların sayı ildən ilə artmaqdadır. Bu isə beynəlxalq siyasi vəziyyətin yaxşılaşması, iqtisadiyyatın daim inkişafda olması və insanların gərgin əməkdən sonra həftəsonu gəzintilərə, məzuniyyətlərini özləri üçün fərqli mühitdə keçirməyə meylinin yüksəlməsi ilə əks olunur.

Ümumdünya Turizm Təşkilatının ekspertlərinin təhlilinin nəticələrinə əsasən 2020-ci ildə 2014-cü ilə nisbətən turist gəlmələrinin sayının, demək olar ki 2 dəfə artacağı gözlənilir. Lakin bu cür artım hər il müşahidə olunmur. Bu isə neft böhranı və digər iqtisadi faktorlarla bağlı olaraq baş verir.

Azərbaycan dövləti də turizmin ölkəmizdə inkişaf etdirilməsi üçün bir sıra tədbirlər həyata keçirir. Bunlardan daha əhəmiyyətliləri 2002-2005-ci illər və 2010-2014 illər üçün qəbul olunmuş turizmin inkişafı üzrə Dövlət Proqramlarıdır. Son Dövlət Proqramında turizmin regionlar üzrə inkişafına xüsusi fikir verilməsi və turizmin ayrı-ayrı növlərinin inkişafının dəstəklənməsi nəzərdə tutulub. Dövlət Proqramında kənd turizmin inkişafı üçün müəyyən tədbirlərin həyata keçirilməsi də nəzərdə tutulmuşdur.

Mövzunun aktuallığı ondan ibarətdir ki, aviasiya nəqliyyatının inkişafı, qloballaşma, ölkələrarası iqtisadi siyasi əlaqələrin yaranması və digər faktorlar turizm sektorunun inkişafına öz müsbət təsirini göstərmişdir. Hal hazırda dünyada mövcud olan iqtisadi böhran ölkəmizdən də yan keçməmişdir. Qeyrisabit məzənnə, neftin qiymətinin düşməsi, ixtisarların getməsi ilə işsizliyin artması kimi sosial iqtisadi problemlər səbəbindən digər ölkələr kimi Azərbaycanın da turizm sənayesinin inkişafına diqqət yetirməklə büdcəyə və ümumilikdə ölkəyə xarici valyutanın daxil olması əsas məqsədlərdən biri kimi qarşıda durur. Bu səbəbdən turizmin inkişafına dair dövlət proqramları və turizm sənayesinin inkişafı üçün sahibkarlara dəstək proqramı da öz aktuallığını

qoruyur. Kənd turizminin digər turizm növlərindən üstün cəhətlərindən biri odur ki, daha az vəsait hesabına başa gəlir. Bu səbəbdən də kənd turizminin inkişaf etdirilməsi optimal variantdır.

Kənd turizminin ölkənin iqtisadiyyatındakı rolu neft sektorundan asılılığın, işsizliyin azaldılması, ölkə daxilinə yönəlmiş və əhali ilə qarşılıqlı surətdə inkişafı üçün kənd turizminin tədqiq edilməsidir.

Tədqiqatın əhəmiyyəti kənd turizm fəaliyyətinin inkişafı, inkişaf problemlərinin araşdırılması və bu problemlərin yaranma və həlli yollarının tədqiqidir.

Tədqiqatın predmeti bazar iqtisadiyyatında kənd turizmin əhəmiyyətidir. Obyekti isə ayrı-ayrı şəxslər, ailələr, fərmalar, kənd təsərrüfatı və turistlərdir.

Mövzunun praktiki əhəmiyyəti çox böyükdür. Beləki aparılan təhlil nəticəsində iqtisadiyyatla turizm arasında qarşılıqlı əlaqələrə bir daha nəzər salmağa imkan yaradır və bununla da biz əldə olunmuş nailiyyətlər, bazar subyektlərinin daha səmərəli fəaliyyət göstərməsi imkanları, qarşıda duran problemlər və onların mümkün həlli yollarına nəzər salmaq imkanı qazanırıq. Burada mümkün potensialın yenidən qiymətləndirilməsi və səmərəliliyin artırılması üçün təkliflər öz əksini tapıb.

Tədqiqatın informasiya bazası çoxsaylıdır. Burada müxtəlif yerli və xarici iqtisadçı müəlliflərin fikirləri, statistik məlumatlar, təhlil və araşdırmalar öz əksini tapıb. Həmçinin bu araşdırmada müxtəlif aktual qəzet və jurnallardan olan məlumatlardan da istifadə olunub.

Buraxılış işinin strukturu qarşıya qoyulan məqsədə uyğun olaraq formalaşdırılmışdır. Buraxılış işi girişdən, üç fəsildən və hər fəsildə üç paraqraftan, nəticə və təkliflərdən ibarətdir.

Buraxılış işinin birinci fəslində kənd turizminin əsas xüsusiyyətləri, ölkə ərazisində mövcud olan potensialı və kənd turizminin inkişafının Azərbaycan iqtisadiyyatındakı rolu öyrənilir. İkinci fəslində isə kənd turizmi və kənd təsərrüfatının qarşılıqlı əlaqəsi, kəndin sosial inkişafı və kəndin infrastrukturunun kənd turizminin inkişafındakı rolu araşdırılıb. Üçüncü fəsildə isə Azərbaycanda kənd turizminin inkişafında dövlət siyasəti, regionlarda inkişaf istiqamətləri və beynəlxalq təşkili istiqamətləri tədqiq edilmişdir.

I Fəsil:Kənd turizminin inkişafının əsaslandırılmasının iqtisadi sosial problemləri

1.1 Kənd turizminin Azərbaycan iqtisadiyyatında inkişafının zəruriliyi

Beynəlxalq iqtisadi təcrübə göstərir ki turizm ölkənin iqtisadiyyatına təsir göstərən aparıcı qüvvələrdən biridir. Turizm dövlət büdcəsinin formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Turizmin inkişafı ölkədə işsizliyin azalmasına, infrastruktura təsir göstərir və inkişafını sürətləndirir.

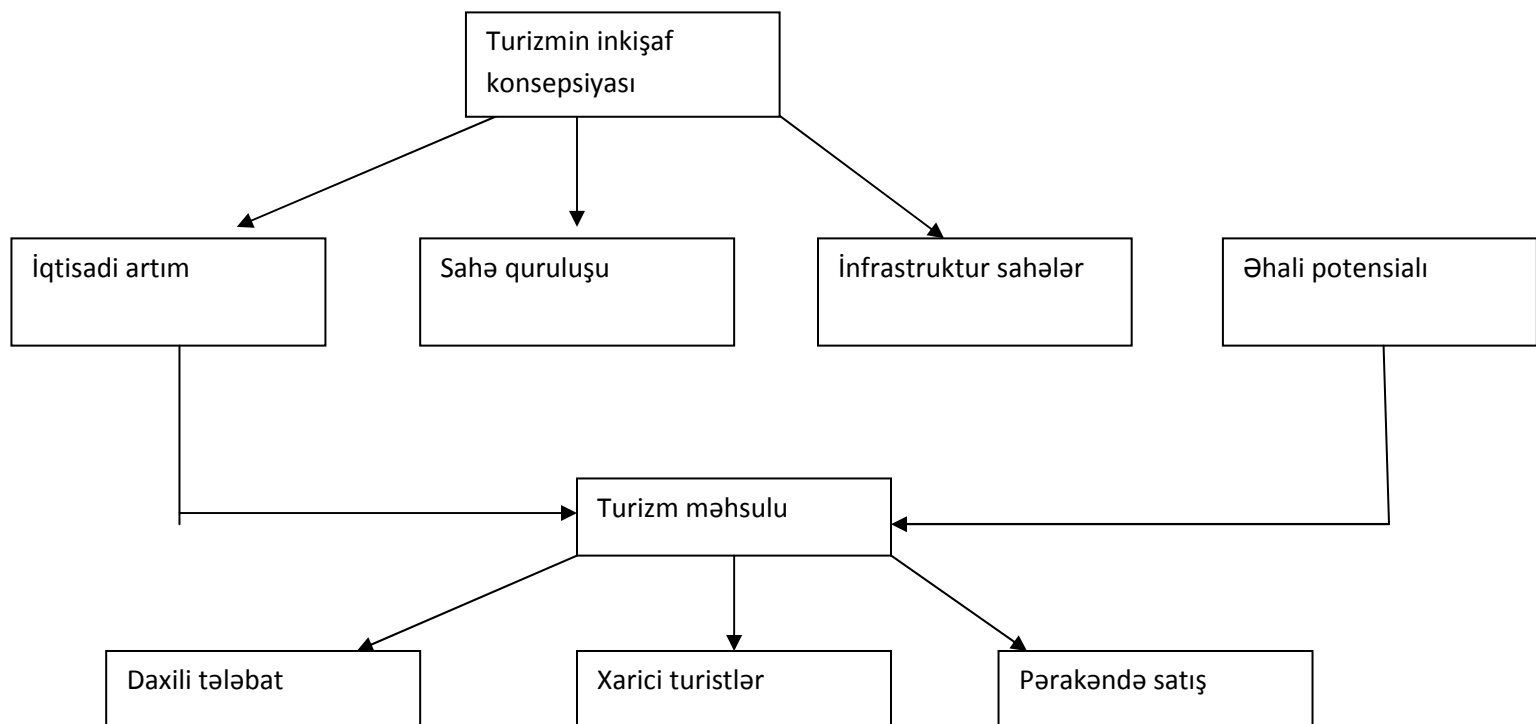
Turizmdən əldə edilən gəlirlər regionların inkişafına , tarixi abidələrin qorunub saxlanılmasına, əhalinin yaşayış səviyyəsinə müsbət təsir göstərir. Turizmin inkişafı, xüsusi ilə də beynəlxalq turizm ölkəyə valyuta daxil olmasını təmin edir.

Proqnozlara görə XXI əsrin 20-ci illərində turizm dünyada bütün göstəricilərə görə iqtisadiyyatın aparıcı qüvvəsinə çevriləcəkdir. Ümumdünya Turizm Təşkilatının mülahizələrinə görə beynəlxalq turizm göstəriciləri 2020-ci ildə 2, 2 dəfə artaraq, 698 milyondan 1,561 milyarda çatacaqdır. Onu qeyd etmək kifayətdir ki, bəzi ölkələrin gəlirlərinin 30-40%-ni turizmdən gələn gəlir təşkil edir. Yunanıstanda dövlət büdcəsinin 1/2 turizmin hesabına formalaşır. Baham adaları, Meksika, Sinqapur, Tailand kimi ölkələrin milli gəlirlərinin 80%-i turizmdən gəlir.

Turizm sahəsi ilə məşğul olan mütəxəssislərin fikrincə Azərbaycan turizmi ən yüksək inkişaf səviyyəsinə 1987-ci ildə nail olmuşdur. Həmin il respublikaya xarici ölkələrdən 50, SSRİ-nin müxtəlif bölgələrindən isə 250 minə yaxın turist gəlmişdir. Turizm-ekskursiya bürolarının təşkil etdikləri ekskursiyalarda isə 2,5 mln.nəfərdən artıq adam iştirak etmişdir.

Respublika prezidentinin 2011-ci ili "turizm ili" elan etməsi Azərbaycanda turizmin inkişafına dövlət dəstəyinin bariz nümunəsidir. Bu istiqamətdə təkcə Bakı şəhərində müasir standartlara cavab verən, 5 ulduzlu mehmanxanaların tikilib istifadəyə verilməsi, bu istiqamətdə atılan addımlardan biridir. Üstəlik 2012-ci ildə "Evrovision 2012" musiqi müsabiqəsinin Azərbaycanda keçirilməsi, turizmin daha sürətli və müasir tələblərə uyğun inkişafına əsaslı bir təkan verəcəyi proqnozu özünü doğrultdu.

Respublikada digər sahələrlə yanaşı, turizm sahəsinin də inkişaf etdirilməsinə xüsusi önəm verir. Azərbaycanda turizmin inkişafına şərait yaradan mühüm amillərdən biri, bu ölkənin əlverişli coğrafi mövqedə yerləşməsidir.

Sxem 1. Turizmin inkişafının sahələrarası proporsiyalara təsiri

Turizmin inkişafına təkan verən amillərdən digəri isə respublika təbiətinin özünəməxsusluğuudur. Temperatur rejimi və yağıntıların ərazi üzrə paylaşmasına

görə Azərbaycanda 9 əsas iqlim qurşağı mövcuddur. Mülayim isti iqlimli bölgələr-kütləvi istirahətin təşkili və turizm, soyuq iqlimli bölgələri-ixtisaslaşmış turizm, alpinizm, qış idmanı, xüsusilə də dağ-xizək idmanı növünün (Şamaxı, Qusar, İstisu, Göy-Göl kurort zonaları) inkişafı üçün istifadə oluna bilər.

Dağlar respublika ərazisinin üçdə iki hissəsini tutduğu halda, meşələr ərazinin cəmi 10 %-ə qədərini təşkil edir. Meşələrə dağ yamaclarında, dağ ətəklərində və dağ vadilərində, həmçinin ovalıqlar boyunca axan çayların sahillərində rast gəlmək mümkündür.

Turizmin inkişafına təkan verən təbii ehtiyatlara həmçinin Azərbaycan ərazisindəki çoxsaylı mineral bulaqlar da daxildir. Azərbaycan ərazisinin günəş istiliyinin və günəş parıltısının orta illik miqdarı uzunmüddətli istirahət, turist gəzintiləri və müxtəlif məqsədli səyahətlər üçün çox əlverişlidir.

Yuxarıda qeyd olunanlar Azərbaycanın təbii iqlim xüsusiyyətlərinin hamısını əhatə etməsədə, onları nəzərdən keçirməklə respublikamızın potensial imkanlarının istirahət və müalicə turizminin bütün növlərinin inkişafı üçün vacib olan şərtləri görmək mümkündür.

Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafına yardım edən amillərdən biri də ölkədəki qədim tarixi-arxeoloji abidələrdir.

1.2 Kənd turizminin inkişafının xüsusiyyətləri

Turizm dünyanın bir çox ölkələrinin təsərrüfat strukturunda getdikcə daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Mədəni-tarixi obyektlər və təbii-coğrafi potensialla yanaşı, kənd məntəqələrinin turizm sənayesində istifadə edilməsi əsasında bu sahənin fəaliyyəti ildən ilə genişlənir. Kənd turizmi artıq xeyli sayda ölkələrdə turizm təsərrüfatının inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır.

Bununla yanaşı bu sahə kəndlərin və kənd təsərrüfatının inkişafına, sosial-mədəni xidmət sahələrinin yaradılmasına və onların göstərdiyi xidmətlərin səviyyəsinin yüksəldilməsinə, əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsi və gəlirlərin artırılmasına müsbət təsir göstərir.

Kənd məskunlaşmalarının nisbətən daha az olduğu regionlarda ətraf mühit insanlar tərəfindən nisbətən daha az dəyişdirilmişdir. Bu səbəbdən də bu ərazilərin təbii, iqtisadi, sosial-mədəni, demoqrafik və s. potensialından əhalinin istirahətinin təşkili üçün istifadə edilməsi imkanları böyükdür. Həmçinin kəndlərin sosial-iqtisadi inkişafı, məntəqələr arasında əlaqələrin genişlənməsi, infrastruktur şəbəkəsinin yaradılması və ümumilikdə regionların inkişafı kənd turizminin inkişafına təsir edən amillərdəndir. Kənd məskunlaşmasının qorunan təbii mühiti, təbiətin özünübərpaa sisteminin təmin edilməsi bu ərazilərdən turizm sənayesinin inkişafında istifadə olunması imkanlarını genişləndirir. Ona görə hazırda bir çox ölkələrdə yaradılmış xidmət sahələri və əlverişli təbii şərait kənd yerlərinə getdikcə daha çox turist cəlb edir.

Kənd turizminin inkişafı kəndlərin sosial-iqtisadi inkişafında, əhalinin iş yerləri ilə təminatında, ərazilərin təbii-iqtisadi potensialından səmərəli istifadə edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Kənd turizminin inkişaf etdirilməsində məqsəd regionlarda təbii-coğrafi, sosial-iqtisadi və demoqrafik potensialından, mədəni-tarixi abidələrdən istifadə edilməsi ilə yanaşı, əhalinin istirahəti və sağlamlığının bərpasının təşkili, turizm sənayesində kəndlərin rolunun

yüksəldilməsi, bununla əlaqədar xarici turistlərin regionlara cəlb edilməsi və bu sahədənn əldə edilən gəlirlərin artırılmasıdır.

Kənd turizminin növləri və potensialı genişdir. Bu sahə mədəniyyətin təbliğinə, qorunmasına və inkişafına şərait yaradan fəaliyyət növlərindən biridir. Müxtəlif ölkələrdə kənd turizminin inkişafı üçün xüsusi proqramlar hazırlanmışdır. Bu proqramlara ətraf mühit və sosial-mədəni abidələrlə tanışlıq, həmçinin gəlirlərin əldə edilməsi, kəndlərdə yaşayan əhali üçün əlverişli həyat şəraitinin yaradılması daxildir.

Turizm təsərrüatının inkişafında kənd turizminin rolunun artırılması, bu sahənin davamlı fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə Ümumdünya Turizm Təşkilatı (ÜTT) prinsiplər müəyyən etmişdir:

-Kənd turizminin təşkili və perspektiv inkişaf proqramları müxtəlif dövlət orqanlarının, özəl sektorun və ayrı-ayrı şəxslərin birgə iştirakı və qarşılıqlı əməkdaşlığı, onların iqtisadi mənafeləri nəzərə alınmaqla hazırlanmalıdır, bu sahənin inkişafını təmin edən tədbirlər əlaqələndirilməlidir. Bu istiqamətdə hazırlanan proqramlar xalqların yaşadığı regionların davamlı inkişafı üçün strateji xarakter daşmalıdır. Hazırda ekoturizm sahəsi turizmin inkişaf etdiyi əksər tropik ölkələrdə, o cümlədən Malaziyada, Tailandda, okeaniya, Mərkəzi Amerika və Karib hövzəsi ölkələrində geniş vüsət almışdır.

-Kənd turizminin mədəniyyət və ekologiya baxımından əhəmiyyəti çoxdur. Kəndlərin inkişafı onların iqtisadi və sosial bazasının möhkəmləndirilməsi , əhalinin məşğulluğunun yüksəldilməsi sahəsində kənd turizminin üstünlükləri və imkanları genişdir. Turizm təsərrüfatının fəaliyyətlərinin başlıca iqtisadi əhəmiyyətindən biri kənd yerlərində daimi və il boyu fəaliyyət göstərən əlavə gəlir mənbəyinin yaradılmasından və kəndlərdə iş yerlərinin açılmasında ibarətdir. Nəticədə kənd yerlərində yoxsulluq səviyyəsi aşağı düşür, əhalinin rifah halı yüksəlir və şəhərlərə miqrasiyanın qarşısı müəyyən qədər alınır. Bu

təsərrüfat sahəsinin fəaliyyəti ilə kənd əhalisi istehsal etdikləri məhsulların satışı üçün yeni bazarlar əldə edirlər.

Kənd turizminin digər üstün cəhətləri arasında kустar sənaye məhsullarının, əl işləri ilə jhazırlanan məhsulların, yerli və ənənəvi yeməklərin, onların bişirilməsi üçün lazım olan ərzaq məhsullarının satışından əldə edilən gəlirləri də göstərmək olar. Həmçinin, evlərin turistlərə kirayəsindən, turislətin daşınmasından, bələdçilikdən, təbiətin mənzərəli yerlərinə və muzeylərə baxışdan, yerli vergi və rüsumlardan, ənənəvi mərasim və ayinlərin təşkilindən əldə edilən gəlirləri göstərmək olar.

Bundan əlavə, kənd turizminin sosial inkişafının təmin edilməsində çoxlu üstünlükləri də vardır. Bunlar dəmir və şose yollarının çəkilməsinə, müxtəlif təbii obyektlərə, mineral bulaqlara, mənzərəli yerlərə yolların çəkilməsinə kapital qoyuluşunu əhatə edir. Eyni zamanda sosial xidmət obyektlərinin, mehmanxanaların, səhiyyə müəssisələrinin tikilməsi və onların göstərdiyi xidmətlərin səviyyəsinin yüksəldilməsi, rabitə, təbii, qaz, işıq, istilik , su kimi infrastruktur qurğularının quraşdırılması və müasir tələblər səviyyəsində qurulması, məktəblər və digər sosial mərkəzlərin yaradılması kənd turizminin inkişafı nəticəsində mümkün olur.

Turizm təsərrüfatının bu sahəsinin inkişafı prosesində yerli əhali turistlərə xidmət göstərmək üçün bütün imkanlardan istifadə edir. Belə ki, qədim adət-ənənələr, ayinlər, məişət qaydaları, unudulmuş və ya unudulmaqda olan bütün adətlər və mədəni-tatixi əhəmiyyəti olan mərkəzlər dirçəlir, yada salınır, folklor sənəti nümunələri müxtəlif adlar altında turistlərə təqdim olunur, bayramlar, yarmarkalar, sərgilər təşkil olunur.

Kənd turizminin üstünlüklərindən biri də mədəni əlaqələrin qurulması, məlumatların qorunması və mübadilə edilməsidir. Xalqlar tarixi inkişaf prosesində yaradılan mədəniyyəti qoruyub saxlayır, digər xalqların ona ziyalı

təsirinə imkan vermir. Kənd turizminin fəaliyyəti və onun inkişafı üçün istifadə edilən ərazilərin genişlənməsinin, onlarda yerləşən təbii-coğrafi və mədəni-tarixi əhəmiyyəti olan turizm obyektlər artırılmasının kənd məskunlaşması zonalarının ekoloji mühitinin qorunub saxlanmasında və onların təbii tarazlığının bərpasında əhəmiyyətli rolu vardır.

Ümumdünya Turizm Təşkilatı turizm təsərrüfatının bir sahəsi olan kənd turizminin davamlı inkişafına nail olmaq məqsədi ilə kəndlərin yerli əhalisinin ekoloji biliklərinin artırılmasını tövsiyə edir. Turizm təsərrüfatında istifadə edilməsi cəhətdən əhəmiyyət kəsb edən təbii-coğrafi mənbələrin və obyektlərin qorunması, onlardan davamlı olaraq istifadə edilməsi kənd turizminin ekoloji üstünlüklərindən biridir.

Kənd turizminin fəaliyyəti zamanı turizm müəssisələrindən alınan vergilər, həmçinin şirkətlərin əldə etdiyi gəlirlərin bir hissəsi ətraf mühitin bərpasına və qorunub saxlanmasına sərf edilə bilər. Ən mühüm cəhətlərdən biri odur ki, kənd turizminin inkişafı sahəsində hazırlanmış proqramlar bu vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün istiqamətləndirici sənəd olmalıdır.

Müasir dövrdə ölkələrarası integrasiyanın güclənməsi, qloballaşma prosesləri və kəndə doğru meylin güclənməsi şəraitində kənd turizminin əhəmiyyəti gündən-günə artır. Bu zaman kənd turizmi yerli əhalinin yaşadığı ərazilərin ekoloji tarazlığının qorunmasına xidmət etməli, xalqların bəşəri dəyərlərinə hörmət əsasında planlaşdırılmalı və idarə olunmalıdır. Kənd turizmidən əldə edilən gəlirlər yerli əhali və turizmin bu növünü inkişaf etdirən dövlət və özəl şirkətlər arasında ədalətli şəkildə bölünməlidir. Kənd turizminin imkanları, onlardan istifadə edilməsinin potensialı, bu sahənin fəaliyyətinin müasir vəziyyəti, əsas mərkəzləri, marşrutları, onun fəaliyyətinin mədəni-tarixi, ekoloji və insanların yaşayış mühitinə təsiri haqqında məlumatlar, tədqiqatlar və araşdırmaların nəticələri düzgün şəkildə qiymətləndirilməlidir.

Kənd turizminin inkişafı prosesində ətraf mühit haqqında təkliflər, sosial-iqtisadi planlar ətraflı şəkildə, turizmin müxtəlif növlərinin inkişafı nəzərə alınmaqla hazırlanmalıdır. Yerli əhalinin və turistlərin yaranmış imkanlardan daha yaxşı istifadə etməsi üçün kənd turizminin inkişafına bütün istiqamətlərinə nəzarətin təşkil olunması zəruridir.

Kənd turizminin inkişafı zamana istirahət və əyləncə mənbələrinin köməyi ilə hər bir regionun sosial, iqtisadi və mədəni inkişafı təmin edilməsi, yenidən qurulmalıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, kənd turizminin inkişafının bütün potensialından istifadə edilməsi və imkanlarının reallaşdırılması müvafiq elmi, texnoloji, mühəndis araşdırmalarının, iqtisadi planlarla birlikdə tələb olunan maliyyə vəsaitlərinin müəyyən edilməsini tələb edir. Bütün kəndlərdə kənd turizminin təşkil edilməsi ilə bağlı lazım olan araşdırmaların aparılması təmin olunmalıdır.

Ölkədə kənd turizmini bir neçə istiqamətdə inkişaf etdirmək olar. Turizmin bu sahələrinin inkişafı prosesində kənd məskunlaşması zonalarında yerləşən təbii-coğrafi, mədəni-tarixi, etno-demoqrafik obyektlərdən istifadə etmək, onları öyrənmək və təbliğ etmək olar.

1. Təbii-coğrafi obyektlərə aid olan geoloji-geomorfoloji təbiət abidələrinin (dağlar, zirvələr, mağaralar, dağlararası çökəkliklər), hidroloji obyektlərin (çaylar, göllərin sahilləri, mineral bulaqlar), landşaft elementlərinin (təbii mənzərələr, görməli yerlər) istifadə edilməsi əsasında turizm obyektlərinin yaradılması və onlara marşrutların müəyyən edilməsi vacibdir.

2. İqlim-balneoloji cəhətdən əlverişli olan yerlərdə, mineral bulaqlar, müalicə palçıqları, isti sular, şirin və şorsulu göllərin ətrafında müalicə mərkəzlərinin yaradılması mühüm vəzifələrdən biridir.

3. Tarixi-mədəni və arxitektura əhəmiyyətinə malik olan obyektlərin təbliği və turizm təsərrüfatında istifadə edilməsi əsasında marşrutların müəyyən edilməsi zəruridir. Dini və qədim sitayiş-ziyərətqah abidələrinə məscidlər, atəşgahlar, qədim tarixə malik, daşdan yonulmuş qəbirüstü abidələr, kilsələr və başqalarını aid etmək olar. Regionda olan yaşayış məntəqələrində tarixi əhəmiyyət daşıyan, yeraltı abidələr kimi qiymətləndirilən və milli sərvət hesab edilən qədim məskənlər eyni zamanda turizm üçün mühüm potensial hesab edilir.

4. Tarixi şəxsiyyətlərin həyat və yaradıcılığını əks etdirən ev muzeyləri, yaşayış evləri, onlara məxsus olan məqbərələr mühüm mədəni-tarixi obyektlərdir. Bu obyektlərin turizm təsərrüfatına cəlb edilməsi, onların qorunub saxlanması, həmin şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyətinin öyrənilməsi baxımından da əhəmiyyətlidir.

5. Davamlı olaraq inkişaf edən turizm təsərrüfatının, onun istifadə imkanlarının buraya cəlb edilən ərazilərin genişlənməsi kənd rayonlarında kənd turizminin inkişafını zəruri etmişdir. Müxtəlif iqlim şəraitinə malik olan onlarla mənzərəli kəndlər, insanların təsərrüfat fəaliyyəti sahələrinə cəlb edilməyən , ilkin təbii formada qalan və dəyişikliyə məruz qalmayan təbiət, tarixi və mədəni irs abidələri bu yerlərdə turizminin təşkil edilməsinə imkan verir. Kənd əhalisinin kənd turizminin iqtisadi səmərəsi, imkanları və əhəmiyyəti haqqında məlumatın olması vacibdir. Ona görə bu qrup əhalinin kənd turizminin əhatə dairəsi, turizm təsərrüfatı və onunla bağlı fəaliyyət sahələri ilə tanış olmaları zəruri olan bir məsələdir. Bu ona görə lazımdır ki, yerli əhali aparılan təbliğat və verilən məlumatlardan istifadə etmək turizm fəaliyyətinə qoşulsunlar, yerlərdə formalaşan təbii-coğrafi, iqtisadi-sosial, tarixi-mədəni imkanlardan istifadə edilməsi istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərdə fəal iştirak etsinlər.

6. Xalqların yaşayış tərzinin, həyat şəraitinin, məişətinin, adət-ənənələrinin, mərasimlərinin öyrənilməsi və təbliği istiqamətində işlərin aparılması və bu prosesə turistlərin cəlb edilməsi mühüm vəzifələrdən biridir. Kənd

məntəqələrinə səfərlərin təşkil edilməsi ilə şəhər əhalisinin kəndlərlə yaxından tanışlığı mümkün olur. Onlar kənd mühitinin təbliğ edilməsində xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Kəndlərdə uzun illər ərzində qorunub saxlanılan adətlərlə tanışlıq bu sahənin üstünlüklərindən biridir.

7.Xüsusi formada turizm fəaliyyəti kimi köçəri xalqların yaşayış yerlərinə səfərlərinin təşkil edilməsi mümkündür . Kənd turizminin xüsusi forması kimi ölkənin mərkəzi rayonlarında indiyə qədər qalan köçərilərin həyat və məişət şəraiti ilə tanışlıq səfərlərini göstərmək olar. Bu səfərlər təbiətin özünəməxsus yerləri, xalqların əsrlərdən bəri qorunub saxlanılan yaşayış tərzilə tanışlıq, təsərrüfat sahələrində yaşamaq və iştirak etmək məqsədi daşıyır. Köçəri tayfaların yaşadığı yerlərə turist səfərləri onların köçlərində iştirak etməyi, bu marşrutla getməyi, onların adətləri və mədəni əlaqələri ilə tanış olmağı, əhalinin məişətinin xüsusiyyətlərini, ənənəvi iqtisadi fəaliyyətlərini, incəsənətini və əl işlərini öyrənməyi, köçəri yurdlarını qurub orada yaşamağı əhatə edir. Belə imkanlar və səfər proqramları ekzotik turizm həvəskarları üçün xüsusi olaraq maraq doğurur. Getdikcə turizmin bu formasında iştirak edənlərin sayı artır. Ona görə ki, əhalinin həyat səviyyəsinin artması, nəqliyyat vasitələrinin texniki imkanlarının genişlənməsi turistlərin miqrasiya mütəhərrikliyinin artmasına, turizm təsərrüfatının xidmətlərindən istifadə edənlərin sayının artmasına, o cümlədən kənd turizminin inkişafına şərait yaradır.

8.Kənd turizminin formalarından biri turistlərin kənd təsərrüfatı məhsullarının becərilməsi ilə tanış olması və bu prosesdə iştirakıdır. Hazırda Asiya və Okeaniyanın bəzi ölkələrində geniş yayılmış kənd turizmi sahələrindən biri də turistlərin kənd təsərrüfatı məhsullarının becərilməsində iştirak etməsidir. Turizmin belə forması kənd turizminin bir növü olan aqroturizm də adlanır. Turistlər səfər dövründə kənd yerlərində tarlalara, əkin sahələrinə və digər kənd təsərrüfatı obyektlərinə gedərək kənd təsərrüfatı məhsullarının əkilməsi,

becərilməsi və məhsulların yığılması proseslərində birbaşa iştirak edirlər. Bu işlər təcrübə qazanmaq, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının sirlərini öyrənmək və ya asudə vaxt keçirmək məqsədi ilə icra edilir. Turistlər kənd əhalisinin ənənəvi olaraq məskunlaşdığı yerlərdə, əkin sahələrində, yaxud kənd evlərində yerli və ənənəvi məhsullardan hazırlanan yeməklərlə qidalanırlar. Eyni zamanda səfər ərəfəsində turistlər festivallarda və başqa mədəni tədbirlərdə iştirak edə bilirlər. Turistlər balıq ovunda iştirak edib, təbiətin qoynunda gəzə bilər, təbiətin mənzərəli və görməli yerləri ilə tanış ola bilirlər.

Regionlarda kənd turizmindən istifadə səviyyəsi			
Regionla	İllər	2009	2010
Qax		4000	5000-dən çox
Şəki		3500	4000
Qəbələ		17000	25000-dən çox
İsmayıllı		15000	23000

Sxem 2.Regionlarda kənd turizmindən istifadə səviyyəsi

Çində və Yaponiyada “Bir kənd, bir məhsul” siyasətinə uyğun olaraq, kənd turizmi və kənd təsərrüfatının inkişafı sahəsində mühüm nəticələr əldə edilmişdir. Bu ölkələrdə “bir məqsədli” yaxud “bir istiqamətli” kəndlər şəbəkəsi yaradılmışdır. Turistlərin cəlb edilməsi üçün hər bir kəndin əhalisi yalnız bir növ məhsulun istehsalı ilə məşğul olur və onun məhsullarını təklif edir. Hər bir kəndin bazarı bir kənd təsərrüfatı məhsulunun satışına xidmət edir. Turistlər səfər etməzdən əvvəl öz maraqlarını, səfər proqramlarını müəyyənləşdirir, çay, bambuk və ya başqa məhsullar yetişdirən kəndlərdən birinə səfər edirlər. Bu tipli səfərlərin məqsədi bir məhsulun becərilməsi, yığılması və satışı ilə tanış olmaq, bir kənddə qalmaq və istirahət etməkdən ibarətdir. Kəndlərdən bəzilərində əhali yalnız çay istehsalı ilə məşğul olur, əkin sahələrində müasir çay muzeyləri təşkil

edir, çay məhsullarının satışı üçün xüsusi mağazalar açılırlar. Bir çox kəndlərdə hətta turistlər üçün çay festivalları təşkil edilir və xeyli gəlir əldə edirlər.

Beləliklə, turizm təsərrüfatının inkişafı üçün kənd turizminin imkanlarından da istifadə edilməsi zəruridir. Bu sahənin inkişafı turistlərə göstərilən xidmətlərin, bu sahədə istifadə edilən potensialın genişləndirilməsi ilə yanaşı, kəndlərin inkişafına da müsbət təsir göstərir.

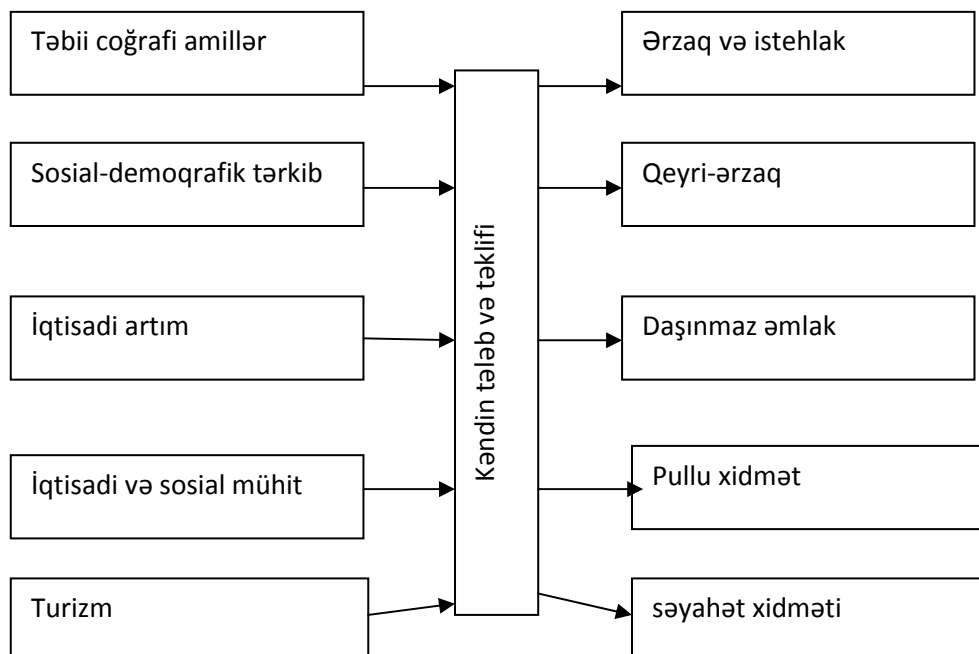
1.3 Kənd turizminin regional problemləri və ixtisaslaşması

Turizmin regional inkişafda, yoxsulluq səviyyəsinin azaldılmasında, əhali köçlərinin, xüsusən ucqar kəndlərin boşaldılmasının qarşısının alınmasında güclü bir alət kimi istifadə oluna bilər. Turizmin ən güclü təsirlərindən biri isə onun təşkil olunma səviyyəsi və qonaqpərvərlik nümunələri ilə ölkə haqqında müsbət imicin formalaşdırılmasıdır. Bütün bunları turizm sahəsində yüksək nəticələr əldə etmiş olan ölkələrin təcrübəsində görmək mümkündür.

Turizm xidmətinin göstərilməsi, ölkəyə xarici turistlərin cəlb olunması üçün turizm məhsulu yaradılmalıdır və bunun üçün təbii, tarixi, mədəni, coğrafi, etnik-milli resurslar tələb olunur. Turizm məhsulu kimi istifadə olunan resurs potensialı ölkəmizdə də mövcuddur. Müxtəlif məzmunlu resurslar o zaman turizm məqsədilə istifadə oluna bilər ki, onlar müəyyən xarakterlərinə görə orijinal bənzərsizliyi ilə seçilsinlər. Həmin resursların regionda analoqu olmadıqda müvafiq turizm məqsədilə istifadə oluna bilər. İstər təbii, mineral, ekoloji cəhətdən təmiz, qədim tarixi, dini, milli adət-ənənələri, geostrateji və işgüzar mühitinə görə ölkənin bir çox regionları belə resurslarla zəngindir. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, zəruri infrastruktur, təşkilatı, idarəetmə və tənzimləmə tədbirləri olmadan həmin resurslar elə resurs olaraq qalacaq. Bu isə

işçi, sahibkar və dövlət büdcəsinin əldə edə biləcəyi külli miqdarda gəlirin itirilməsi deməkdir.

Bildiyimiz kimi kənd turizm həm də çox gəlir gətirən sahələrdən biri hesab olunur. Azərbaycan kənd turizmi sahəsində böyük potensiala malikdir. Zəngin, təbii sərvətlər, göz oxşayan təbiəti, qədim tarixi-memarlıq abidələri, mədəni irsi, folkloru, qeyri-adi flora və faunası ilə xarici turistləri heyran edə bilər. Kənd turizmi özündə ətraf mühiti və ya digər regionların təbiətini, bu regionların xalqlarını, o xalqların həyat səviyyəsini, adət-ənənələrini, bəzi hallarda idman və biznes elementləri ilə uzlaşdıran milli xüsusiyyətlərini öyrənmək, məqsədli səyahəti əks etdirən fəal istirahət növlərindən biridir. Turizm biznesi inkişaf etdikcə gəlirlərin ümumi səviyyəsi artır, deməli, turizm müəssisələrində yaşayanların həyat səviyyəsi yüksəlir. Kənd turizminin inkişafı həmin yerin mədəni mirasına tələbat yaradır. Bu bir tərəfdən yerli artistlərini, rəssamlarını, musiqiçilərini dəstəkləyir və əhalinin mədəni vərəsəyə marağı artırır. Turist müəssisələri vəzifələrindən birində yerləşdiyi regionun, kəndin tarixini, memarlıq abidələrin, mədəni və milli xüsusiyyətlərini, adət və ənənələrini, dini və s. turistlərə anlatmaqdan ibarətdir.

Sxem 3. Turizmin məqsədli proqram yanaşma metodunun kənd təsərrüfatı ilə əlaqəsi

Kənd yaşıl turizmi regionların inkişafı baxımından iki əsas sahəni özündə cəmləşdirir: fermerçilik və turizm. Bu sahələr birlikdə birbaşa və dolayısı ilə yerli insanların həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi baxımından, hər iki sektorda yeni biznes yaratmaq üçün mövcud potensialı və ehtiyatları birləşdirir. Bu baxımdan, turizmin ümumdünya meylinin müəyyənləşdirilməsi çərçivəsində kənd turizminin gələcəkdə böyük perspektivlərə malik olmasını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Turizm sənayesində kənd turizminin yeni növ turist məhsulu olduğundan dünya turizm bazarında rəqabətə davamlı turizm məhsulu kimi formalaşmasına geniş imkanlar vardır. Bu imkanların reallaşması hər bir ölkənin milli və regional səviyyədə müəyyən etdiyi turizmin inkişaf strategiyasından asılıdır. Belə bir fəaliyyətlə bağlı müxtəlif regionlarda fərqli problemlər ortaya çıxıb bilər. İnkişaf etmiş ölkələrdə kənd turizminin vəziyyəti və təsiri ölkənin inkişaf səviyyəsindən asılı olaraq müxtəlif ola bilər.

Kənd turizmində tətbiq edilmiş səmərəli marketinq realizasiyası qeyri mümkün sayılan nəticələrə nail olmağa şərait yaradır. Əlbəttə ki, buna nail olmaq kənd turizmində müştərilərə təklif olunan müxtəlif növlü məhsulların və xidmətlərin özəl və ictimai sektordakı təşkilatların vasitəsilə çatdırılması zamanı mümkündür.

Hər iki halda, kənd turizmində məhsul və xidmətlərin belə formada yayınlanması və bölüşdürülməsi kənd turizminin marketinq məsələlərində hələ də çətinliklərin olduğundan xəbər verir. Başqa sözlə, bunun səbəbi kənd turizmində məhsulun və xidmətlərin fiziki və insani komponentlərin həyata keçirildiyi zaman sistemli və ardıcıl təşkilatçılığın olmamasıdır. Marketinq və düzgün idarəetmə mexanizmində kənd turizminin müxtəlif elementlərinin mövcud tələbatə və potensial alıcıların ehtiyaclarına uyğun gəlməsi vacibdir. Bu

sahədə araşdırma aparan ingilis alimi Midltonun turizm marketinqi haqqında ümumilikdə irəli sürdüyü fikri elə idi: "İdarəetmənin həlli olmadan heç bir avtomatika..eyni adlı mülkiyyətçilərlə heç də çox olmayan turizm məhsulunun komponentləri arasında ahənglik yoxdur."

Kənd turizm marketinqində müsbət nəticələrin olması kənd turizm məhsulunun perspektiv baxımından fərqliliyi vacibdir. Bu, əsasən təşkilatın cəlb olunma səviyyəsindən, onların biznesə münasibətindən və müştərilərin tərkibindən asılıdır. Bu, əsasən təşkilatın cəlb olunma səviyyəsindən, onların biznesə münasibətindən və müştərilərin tərkibindən asılıdır. 1970-ci illərdə Midlton turizm məhsulun marketinqi ilə əlaqədar, bu sahədə qənaətbəxş nəticələr əldə edəcək, təşkilatlarında iki əsas istiqaməti müəyyən etmişdir. Birincisi, marketinq müştərinin evdən çıxana qədər ora qayıdana qədər istifadə etdiyi bütün elementlərdən ibarət olan ümumi turizm məhsulunda maraqlıdır. Kənd və qeyri-turizm məhsulu kontekstindən asılı olmayaraq yerli, regional və milli turist təşkilatları tərəfindən adi bir perspektiv kimi turizm elementlərindən istifadə etmək qəbul edilmişdir.

İkincisi isə marketinq nəqliyyat, əyləncə, yerləşdirmə və vasitələrdən istifadə turizm məhsulu kimi cəmləşdirərək, hazır olan məhsulun satış istiqamətinin müəyyənləşdirilməsində xüsusi rol oynayır. Bu iki yanaşma perspektiv başlanğıc kimi, kənd turizm məhsulunun əsasını təşkil edir.

Bu gün turizm başqa sənaye sahələrindən fərqli olaraq, marketinq təcrübəsini tətbiq etməkdə bir qədər geri qalır. Bir az tarixə nəzər salsaq görərik ki, istehlakçının ehtiyacları, istəkləri və turizm məhsulunun mənimsənilməsi təkcə planlaşdırma və idarəetmə prosesi deyil, bu intuiativ mülahizələrə və fərziyyələrə əsaslanmalıdır.

Kənd turizmində dövlət səviyyəsində müqavilələr bağlamaq, turizm infrastrukturunun yaradılması, işsizliyin aradan qaldırılması başlıca

vasitələrdəndir. Bu sektor çox geniş əhatəli bir sahədir. Yəni burada nəqliyyat iaşə xidmətləri, kommunikasiya xidməti və s. sahələri yaxşılaşdırıla bilər. Ölkəmizdə aparılan sosial-iqtisadi islahatlar turizmin inkişafına mühüm təsir etmişdir.

Turizm fəaliyyətinin ərazi təşkili ərazinin təbii-rekreasiya sərvətlərinin mövcudluğu şəraitində mümkün olur. Qədim tarixi ənənələr, əl dəyməmiş təbii gözəlliklər, insan sağlamlığı üçün faydalı olan mineral ehtiyatlar, ekoloji turizm məqsədilə indiki və gələcək nəsillərin rifahı üçün istifadə olunması üçün vaxtında çox mühüm dövlət tənzimləmə tədbirləri həyata keçirilməlidir. Söhbət təkcə mövcud turizm resurslarının istifadəsi üçün onların səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi, yaxud burada sahibkarlığın inkişaf etdirilməsindən getmir. Qeyd etmək lazımdır ki, turizm özü kifayət qədər gənc bir biznes sahəsidir və onun dünya üzrə dinamik inkişafı keçən əsrin ikinci yarısından başlayır. Azərbaycanda isə beynəlxalq turizmin və onun ən sərfəli növü olan gəlmə turizmin inkişafı müstəqilliyin əldə olunması ilə başlayır. Neft müqavilələrinin bağlanması ilə ölkəmizə iqtisadi cəhətdən ən sərfəli turistlərin işgüzar turistlərin axını başlanmışdır.

Bütün bu amillərin təsiri ilə bizim regionda da beynəlxalq turizmin inkişaf edib öz layiqli yerini tutacağı qənaətinə gəlmək mümkündür. Ancaq turizmin dövlət əhəmiyyəti, turizm xidmətinə olan beynəlxalq səviyyəli norma və tələblər bu sahədə tənzimləmə tədbirlərini zəruri etməkdir.

Regionların iqtisadiyyatı ölkə iqtisadiyyatının tərkib hissəsidir. Ölkə iqtisadiyyatındakı dəyişikliklər regionların inkişaf dinamikasına təsirsiz ötüşmür. Turizmin inkişafı potensialının 50%-i regionlarda olan siyasətlə əlaqəlidir.

Regionlarda kənd turizminin inkişafı regionun iqtisadi sosial inkişafı üçün müsbət göstəricidir. Kənd turizminin inkişafı kənd sakinləri üçün əlavə gəlir

mənbəyi olmaqla işsizliyin müəyyən qədər aradan qaldırılması imkanı da yaratmış olur. Kənd ərazilərində turistlərə ev sahibliyi etmək istəyən kənd sakinlərinin sayı az deyil. Bu həm xalqımızın qonaqpərvərliyi ilə həm də turizmin əlavə gəlir gətirməsi ilə bağlıdır. Lakin kəndlərin, xüsusi ilə də magistral yollardan kənarda yerləşən ərazilərin kənd turizmi sahəsinə daxil olması və turistlərin həmin ərazilərə cəlb edilməsi üçün reklam və turagentliklərə ehtiyac duyulur. Turistlərin cəlb edilməsi üçün həmin istirahət bölgəsi barədə internetdə məlumat yerləşdirmək, KİV də məlumat yaymaq, turagentliklərlə müqavilələr bağlamaq, gələn turistlərə yüksək xidmət göstərməklə turistlərin onların şəxsində reklamçı əldə etməklə kənd turizminin təbliği mümkündür. Kənd turizminin yayıldığı və inkişaf etdiyi bölgədə yerli sakinlər üçün turizmin müsbət nəticələrinə aşağıdakılar daxildir:

- turistlərin ev və qida ilə təminatından başqa tərcüməçilik, bələdçilik və s. kimi turizm xidmətləri təqdim etməklə əlavə gəlir əldə edilməsi

- yerli kənd təsərrüfatına, məhsullara tələbin artması. Kənd sakinləri yalnız turizm xidmətlərinin təklifindən deyil, həmçinin kənd məhsullarının satışından da gəlir əldə edirlər. Bu isə turistlərin qida təminatı ilə bağlıdır.

- investisiya prosesinin başlanılması. Kənd turizmi turizmin digər sahələri kimi gəlir gətirən sahə olduğu üçün bu sahədə də investisiyalar qaçılmazdır. Kənd turizminin inkişaf etdiyi bölgələrə dövlət, həmçinin də ayrı-ayrı sahibkarlar gəlir götürmək məqsədi ilə sərmayə qoyurlar

- işsizliyin azaldılması. Dünyada baş verən global iqtisadi böhran sənayenin əksər sahələrinə təsir etməklə işsizlik probleminin daha da artmasına gətirib çıxarır. Kənd bölgələrində işsizliyin artması ilə əlaqədar olaraq kənd sakinlərinin şəhərlərə kütləvi axını öz növbəsində iqtisadi böhranın yaratdığı problemin bir qədər də dərinləşməsinə səbəb olur. Regionlarda kənd turizmi

kimi əlavə xidmət sənayesinin yaranması isə işsizliyin azaldılmasına müsbət təsir göstərir.

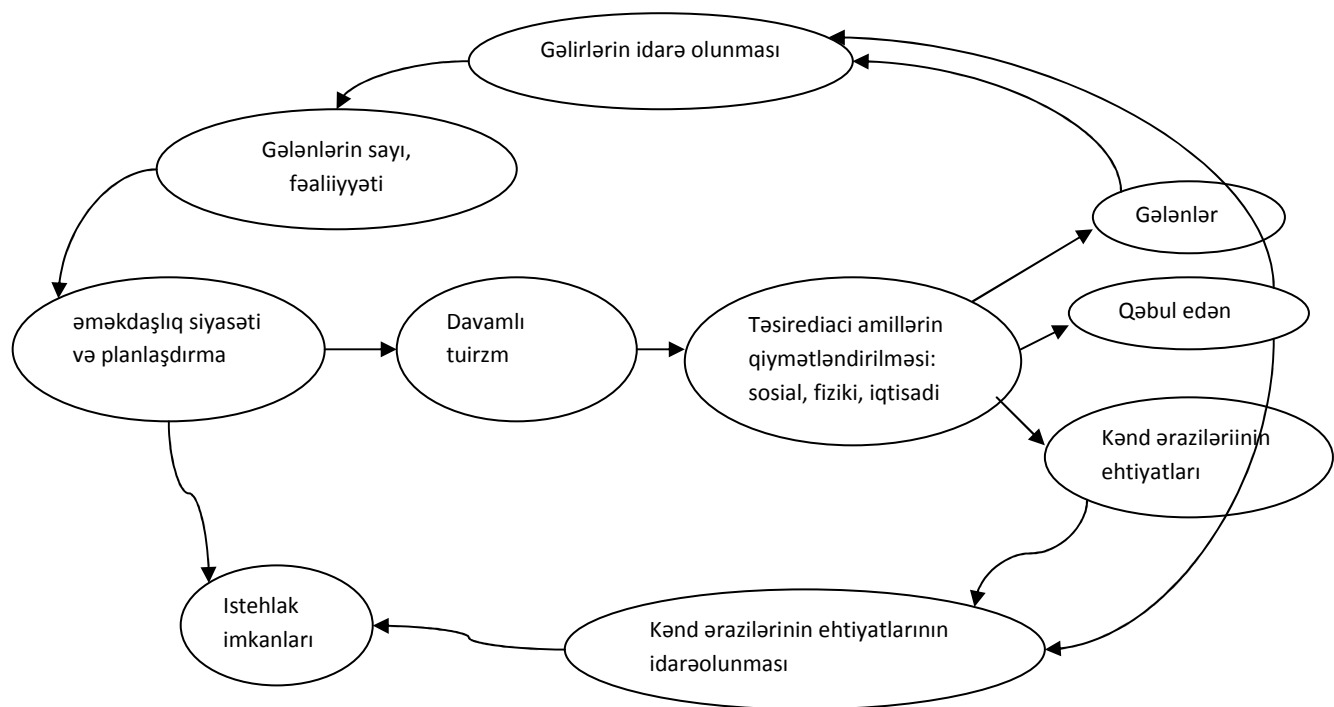
Azərbaycanın hələ inkişaf etməkdə olan bir ölkə olması, təbii və kənd mədəni dəyərlərinin və irsinin böyük hissəsinin varlığını canlı şəkildə davam etdirməsi, Azərbaycanın bir çox bölgəsində kənd turizminin inkişaf etdirilməsi üçün böyük bir potensialın varlığını göstərir.

Bölgə əhalisinin vəziyyətini yaxşılaşdırarkən ətrafı da qorumağı məqsəd qoyan bu turizm növü, yerli və ictimai varlığı məhv edən kütləvi turizmə yaxşı bir alternativ meydana gətirir. Kənd turizm (eko turizm) bir neçə il ərzində üstünlük veriləcək tətillə forması olacaq. Bu turizmin həyata keçirilməsində əsas məqsədlərdən biri şəhər insanına təbiəti xatırladarkən kənd qadınının və gənclərinin əməyini də qiymətləndirməkdir. Turizmdən əldə ediləcək gəlirin artırılmasında ən əhəmiyyətli variantlardan biri turizmin növlərə ayrılmasıdır. Turizm dünyada inkişaf edən trendləri də nəzərə alaraq kənd turizmi əhəmiyyətli bir alternativdir deyə bilərik.

Kənd turizmi ilə şəhərdə yaşayan insanların ekoloji fəmalarda həyatı sınayaraq, ekoloji həyat ilə əlaqədar məsuliyyətlərini daha çox hiss etmələri və gündəlik həyatlarına daha çox əks etdirmələri, yerli mədəniyyətlərin yaxından tanınması və yaşadılması, şəhər insanının əkinçiliklə və torpaqla yaxınlaşmasının təmin edilməsi, istehsalçı və istehlakçının istehsal mühitində birləşdirilməsi, kiçik kəndlərdə yaşayanlara əlavə gəlir təmin edərək şəhərlərə köç və buna bağlı olaraq iqtisadi və sosial problemlərin azaldılması kimi bir çox məqsədləri var. Yuxarıda sıralanan bu məqsədləri də nəzərə alsaq, kənd turizmi (Agro turizm, eko turizm, ya da əkinçilik turizmi) olaraq da adlandırılan bu yeni turizm şəkli ölkəmiz üçün olduqca yeni və gələcək vəd edən bir turizm seçeneği olduğunu deyə bilərik. Kənd turizmi insanların davamlı iqamət etdikləri yerlər xaricindəki kənd ərazilərinə səfərləri, buradakı kənd təsərrüfatı istehsalçılarının

istehsal etdikləri mal və xidmətləri ilə əlaqələrin bütünü olaraq təyin olunur. Təbiətə və kənd həyatına həsrət duyan insanların, kənddə təbiət ilə daha yaxın əlaqə içində olaraq bütün dərdlərini çətinliklərindən xilas olmaları üçün seçdikləri tətıl əraziləri şəklində də ifadə edə bilərik.

Agro turizm isə gəlir səviyyəsi aşağı kənd xalqına iqtisadi dəstək təmin etməkdə, yerli mədəniyyətlərin tanınması və yaşadılmasında iştirak edilə bilər və təbii mühitlərdə təbiət ilə iç-içə bir tətıl keçirilir. Əkinçilik turizminə açılacaq sahələrin, təbii və tarixi gözəlliklərə və mədəni zənginliklərə sahib və nəqliyyatın asan olması, təbii, sadə və təmiz mühitdə yerləşmə imkanına sahib olması, proqramın müvəffəqiyyəti baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Sxem 4. Davamlı kənd turizminin həyata keçirilməsinin konseptual modeli

Kənd turizminin məqsədi insanların təbii şəxsiyyət axtarışını qarşılamaq və kəndləri qorumaq və təbii tarazlığını nizamlayaraq təbii gözəllikləri olan yaylaları dəyərləndirilməsinin təmin edilməsidir.

Ölkəmiz, sahib olduğu uyğun iqlim xüsusiyyətləri, üstün mənzərə dəyərləri, kənd mədəniyyətinin üstünlük qazandığı ənənəvi həyat forması və alpinistlik, atlı təbiət gəzintisi, trekking, yamac paraşütü, flora/fauna araşdırması, jeep safari və s. təbiət idmanlarına uyğun sahələr ilə kənd turizminə son dərəcə əlverişlidir.

Kənd turizm mərkəzlərinin seçilməsindəki ümumi meyarlar:

- Təbii dəyərlərə istiqamətli potensialın zəngin olması
- Memari cəhətdən zənginliyi
- Şəhər mərkəzinə nəqliyyatın asan təmin edilən olması

Kənd turizminin həyata keçirilməsindəki məqsədlər:

- Kənd ərazisində yaşayan əhəlinin turizm gəlirlərindən pay almasının təmin edilməsi
- Turizmə investisiya qoyan sahibkarlar üçün iqtisadi baxımdan uyğun və cazibədar yayla turizm mərkəzlərinin yaradılması
- Kənd turizminin davamlılığı üçün məhsul müxtəlifliyinin təmin edilməsi

Azərbaycanın daxili turizm potensialı, ilk növbədə, bölgələrin əlverişli təbii-coğrafi mövqedə yerləşməsi, zəngin flora və faunası, gözəl təbiəti ilə şərtlənir. Eyni zamanda, son illərdə ayrı-ayrı bölgələrdə müasir tələblərə cavab verən istirahət mərkəzlərinin, hotellərin inşası, yol-nəqliyyat infrastrukturunun yaradılması həm xarici, həm də yerli turistlərin bölgələrimizə marağını artırır.

Azərbaycanda turizm sahəsi ilə bağlı BMT-nin İnkişaf Proqramının layihəsi çərçivəsində keçirilən sorğunun maraqlı nəticələri artıq xaricilərin ölkəmizə diqqətinin artdığını göstərir. BMT-nin İnkişaf Proqramının "Turizm xidmətlərindən istifadə ilə bağlı tədqiqat" layihəsi çərçivəsində aparılan araşdırma Azərbaycanda sırf turizm bölgəsi kimi tanınan və üstünlük verilən rayonlarla bağlı olub. Sorğu zamanı ölkənin turizm xəritəsini ortaya çıxarmaq

məqsədilə respondentlərdən ən çox üç rayonun turizm rayonu kimi qeyd edilməsi diqqətə çatdırılıb. Respondentlər hesab edir ki, zənginlik Quba rayonunda daha çoxdur (53,3 faiz). Sırf turizm bölgəsi kimi ikinci Qəbələnin (37, 9 faiz), üçüncü isə İsmayıllının (25, 6 faiz) adı qeyd olunur. Turizm rayonu kimi ən çox üstünlük verilən üçüncü rayon isə Şəkidir (8,9 faiz).

Azərbaycanın iqtisadi rayonlar üzrə turizm xəritəsini müəyyənləşdirdikdə məlum olur ki, ölkənin şimal-şərqində - Bakı-Xaçmaz turizm marşrutunun üstündə yerləşən Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu və Bakı-Abşeron və Şəki-Zaqatala turizm bölgələri arasında yerləşən Şamaxı-Qəbələ bölgəsi digərlərinə nisbətən daha çox sırf turizm bölgəsi kimi tanınır. Aparılan təhlillər göstərir ki, bu bölgələrin sırf turizm bölgəsi kimi tanınmasında Nabrandə və Qəbələdə yerləşən beynəlxalq əhəmiyyətli turizm mərkəzlərinin, Şamaxıda Astrofizika Rəsədxanasının və dağ-turizm bazasının yaradılmasının, İsmayıllıda qədim qalaların, Lahıc Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğunun da böyük əhəmiyyəti var.

Xəzər sahili boyu dağlıq ərazilərdə turizmin inkişaf etdirilməsinə yönəlmiş səylər bölgənin turizm ehtiyatları zəngin və perspektivlidir. Bu baxımdan bölgəyə istirahət və əyləncə məqsədilə gələn turistlərin sayı ildən-ilə artacaq. Digər turizm bölgəsi kimi qeyd edilən regionların sıralamasına və aparılan monitorinqin təhlilinə baxdıqda, məlum olur ki, Azərbaycanın turizm sektoru təbii mənzərələrdən başqa, gəzməli yerləri, mədəniyyət ocaqları və müasir turizm kompleksləri baxımından da zəngin imkanlara malikdir. Şəki-Zaqatala, Lənkəran-Astara, Bakı və Abşeron yarımadası, Naxçıvan zonası, Şirvan və Gəncənin tarixi yerləri respondentlərin bu baxımdan xüsusilə vurğuladığı yerlərdir. Turizm bölgəsi kimi Azərbaycan bir çox xəstəliklərə təbii şəfa gətirən yerləri, istirahət zonaları və şəfalı suları ilə də zəngin olan ölkədir.

Statistik rəqəmlərə istinadən, 2010-cu ildə Qəbələyə 30 min 450 turist səfər edib. Onlardan 26 min 124-ü yerli, 4 min 326 nəfəri isə xarici vətəndaşdır.

Qonaqların 26 min 850-si müxtəlif turizm obyektlərində istirahət edib, 3 min 368-i işgüzar səfərdə olub, 232-si isə sanatoriyada müalicə olunub.

Ötən il Qəbələnin 10-dan artıq yerli və beynəlxalq əhəmiyyətli iqtisadi və mədəni-kütləvi tədbirlərə ev sahibliyi etməsi rayona işgüzar səfərə və istirahətə gələnlərin sayının artmasına səbəb olmuşdur. Məlumatla görə, 2008-ci ildə Qəbələyə 14 min 630 turist, 2009-cu ildə isə 29 min 855 turist səfər edib.

Şəkiyə 2014-cü ildə 50 minə yaxın turist gəlib. Bu ilin üç ayı ərzində isə rayona gələn yerli və xarici qonaqların sayı 6 mini ötüb. Eləcə də Novruz bayramında Şəki təqribən 3000 min qonağa öz qapılarını açıb. Şəki Turizm İnformasiya Mərkəzinin direktoru Nəsim İmaməliyevin verdiyi məlumatla əsasən, turistlərin bəziləri şəxsi evlərdə qaldığından bir çox hallarda dəqiq qeydiyyat aparmaq mümkün olmur. Bu üzədən gələn qonaqların sayı təxmini hesablamalara görə müəyyən edilir. Bu isə reallığın rəsmi statistikadan bir qədər yüksək ola biləcəyi anlamına gəlir. Turistlərin əsas maraq dairəsinə gəlincə isə tarixi abidələr ən çox ziyarət olunan məkanlardandır.

Ötən ilə Qəbələyə 60 minə yaxın turist gəlib. Qonaqlar arasında xarici ölkə vətəndaşlarının sayı isə ilbəil artır. Belə ki, turistlərin 20 mindən çoxunu digər ölkədən gələnlər təşkil edir.

Rayonda tarixi abidələr də turistlərin cəlb edilməsi baxımından önəm daşıyır. Bundan əlavə, yayda keçiriləcək olimpiya oyunları zamanı da Qəbələyə çoxsaylı turistlərin gəlməsi gözlənilir.

Hazırda rayonda irili-xırdalı 100-ə yaxın turizm-istirahət obyekti fəaliyyətdədir. Qəbələdə müasir standartlara cavab verən turizm obyektlərinin sayı ötən 6 ildə 15-ə çatıb. Həmin turizm mərkəzlərində yüksək səviyyədə restoran və hotel xidmətlərinin, eləcə də, meşə gəzintisi, balıq ovu, göldə qayıqla gəzinti, görməli yerlərə və tarixi abidələrə səyahət və s. xidmətlərin göstərilməsi üçün geniş imkanlar yaradılıb. Hazırda rayonda daha 3 belə obyektin inşası davam etdirilir.

İsmayılıya gələn turistlərin sayı isə 2009-cu ildə 15 min, 2010-cu ildə 25 min, 2011-ci ildə 59 min 500 olmuşdur. Son 5 ildə İsmayılıya gələn turistlərin sayı 15000 nəfərdən 81845 nəfərə çatmışdır. Onların da 40 faizə qədəri xarici turistlərdir. İsmayılı, nəinki daxili, habelə, xarici turistləri təkcə əsrarəngiz təbiəti, gözəl flora və faunası ilə yox, həm də qədim və orta əsrlərə dair çoxsaylı tarixi və mədəniyyət abidələri ilə də cəlb edir. Hazırda rayonda dövlət qeydiyyatında olan 238 abidə var. Bu abidələrin 108-i qədim yaşayış məskəni olan Lahıc qəsəbəsindədir. 2010-cu ildə İsmayılıda daha 55 abidə aşkarlanıb ki, onların siyahısı qeydiyyat üçün Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə göndərilib. Bu abidələrdən 2-si qazıntı zamanı təsadüfən tapılan və eramızdan əvvəlki minilliyə aid edilən Pirdinar və Şəbiyan kəndlərinin ərazilərindəki qədim yaşayış məskənləridir. Son illər rayonda turizmin inkişafı istiqamətində ardıcıl tədbirlər həyata keçirilir.

II Fəsil Kənd turizminin təhlili və qiymətləndirilməsi

2.1 Kənd təsərrüfatının inkişafı və kənd turizminin təhlili

Kənd təsərrüfatı insan fəaliyyətinin ən başlıca və qədim sahəsidir. Dünyada elə bir ölkə yoxdur ki, orada kənd təsərrüfatı və ona yaxın olan meşə təsərrüfatı, ovçuluq, balıqçılıqla məşğul olmasınlar. Dünya əhalisinin 1 milyard nəfəri, yəni iqtisadi fəal əhalinin yarıya qədər bu sahələrdə çalışır. Lakin bu göstəriciyə görə ölkələr arasında böyük fərqlər mövcuddur. Məsələn, Qərbi Avropa ölkələrinin kənd təsərrüfatında orta hesabla iqtisadi fəal əhalinin 9 % i Şimali Amerikada 6 % i, Azərbaycanda isə 30 % i çalışır. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin bəzilərində bu göstərici 60-70 % ə çatır. Aydın məsələdir ki, belə fərq kənd təsərrüfatı işlərinin mexanikləşdirilmə səviyyəsində, həmçinin kənd təsərrüfatının ixtisaslaşdırılmasından, təbii şəraitdən, iqtisadi inkişafdan və digər amillərdən asılıdır.

Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı sahələrinin çox qədim tarixi vardır. Kənd təsərrüfatı -xalq təsərrüfatının geniş və həyat üçün ən vacib sahələrindəndir. Eyni zamanda bu sahə, əhali üçün qida məhsulları, sənaye üçün isə müxtəlif növ xammal istehsal edən bir sahədir.

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda neft sənayesinin inkişafı ilə yanaşı aqrar bölməyə də sərmayələr qoyulmağa başlamışdır. Bu dövrdə əsasən üzümçülüyn inkişafı böyük vüsət almışdır. Bütün bunların nəticəsində kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı sahələri müəyyən inkişaf tapmış, bu da öz növbəsində əhalinin məşğulluğunda mühüm rol oynamışdır.

Respublikada kənd təsərrüfatı özünün ən yüksək inkişaf mərhələsinə 70-80 ci illərdə çatmışdır. Bu dövrdə respublikada çoxlu sayda ixtisaslaşdırılmış

güclü aqrar sənaye müəssisələri yaradılmışdır. Respublikada istehsal olunan ümumi daxili məhsul istehsalının 45 % i aqrar sənaye komplekslərinin payına düşmüşdür. O cümlədən, işləyən əhalinin 40 % i və əsas istehsal fondlarının 33 % i aqrar komplekslərdə cəmləşmişdir.

Hər bir regionda kənd əhalisinin iqtisadi vəziyyəti həmin kəndlərin təsərrüfat fəaliyyəti və aktivliyi ilə birbaşa bağlıdır. Kənd əhalisinin gəlirləri, onların istehlak quruluşu ev təsərrüfatı və əmtəə bazarının tələb bə təklif xüsusiyyətləri onların tarazlığı ilə ölçülür. Kənd sahələrində təhsil, səhiyyə, və ev təsərrüfatı ilə bağlı istehsal və xidmət infrastrukturunu özünün maddi əşya və pul mənbələrinə görə fərqlənir.

Azərbaycanın coğrafi və iqtisadi potensialının 50 % ə qədəri regionlarda və kənd yerlərində yerləşir. Kənd əhalisinin təbii artımı onun məşğulluğu, əmək və istehlak bazarında kənd təsərrüfatı və kəndin rolu turizm sənayesi və turizm infrastrukturunun əsas istiqamətlərini yaradır.

Kənd təsərrüfatında özəlləşmə, özəl resursların səviyyəsi və onların hərtərəfliliyi turizmə çevik iqtisadi siyasət aparmağa imkan verir. Turizm sahibkarlığının əsas məqsədi gəlir gətirmək, əhalinin imkanları və xarici ölkələrin turizm tələbatını nəzərə alaraq forma və fəaliyyətə daha intensiv artan təbii turizm dövryyəsinə cəlb edilməsi yolları artır.

Turizm sahibkarlıq mühiti kənd və kənd təsərrüfatının yaratdığı iqtisadi potensial və təbii-coğrafi, ekoloji mühitlə zənginləşir. Turizm sahəsi daha çox əl əməyinə əsaslanan, kiçik sahibkarlıq məhsuluna tələbatı olan ixracat üçün yerli məhsulların istehsalına səbəb olan fəaliyyət olduğu üçün, kompleks amillərin turizm məqsədi üçün istifadəsinə əlverişli təşkilati-iqtisadi şərait yaradır. Kənd təsərrüfatının inkişafı ilə turizmin sahibkarlıq fəaliyyətinin arasında əlaqə formalaşmış infrastruktur potensialı və ekoloji mühit əsas rol oynayır. Kənd təsərrüfatı məhsullarının ümumi dinamikası və məhsuldarlığı turizmin inkişafı

üçün ərzaq cə kənd əhalisinin maddi imkanlarını formalaşdırır. Əhalinin ərzaq təminatı artdıqca onun ixracatı üçün əlavə vəsait, turistlərin istehlakı və forması üçün turizm sənayesinə xammal yaratmaq imkanları artır.

Sxem 5. Kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu (milyon manat)

	2009	2010	2011
Bütün təsərrüfat kateqoriyaları	3805.9	3877.7	4525.2
Bitkiçilik	2106.0	1999.2	2339.8
Heyvandarlıq	1699.5	1878.5	2185.4
Kənd təsərrüfatı müəssisələri	227.9	192.6	236.0
Bitkiçilik	70.0	60.0	82.2
Heyvandarlıq	157.9	132.6	153.8
Fərdi sahibkarlar, ailə kəndli və ev təsərrüfatları	3577.6	3685.1	4289.2
Bitkiçilik	2036.0	1939.2	2257.6
Heyvandarlıq	1541.6	1745.9	2031.6

Kənd təsərrüfatı məhsullarının artımı ərzaq bazarına, idxala və emal sənayesi üçün zəruri olan xammalı və turizm sahəsində işləyənlərin istehlak bazarını ödəməyə imkan verir. Kənd təsərrüfatı istehsalı, xidmət üçün zəruri olan maliyyə potensialının mülkiyyət formasından asılı olmayaraq mənbələr və istiqamətlər üzrə stimullaşdırır. Dövlətin turizmə dəstəyi və turizm proqramları əsasında liberallaşmanın təşkili, kənd təsərrüfatı imkanı olan regionlarda turizmə meyilliliyi artırmaq üçün azad iqtisadi zonalar və xüsusi müəssisələrin inkişafı dəstəklənir.

Turizmin inkişafı daha çox hər bir regionda resurs təminatı ilə yanaşı, xarici turistlərin axınına stimulyat yaratmaqla tənzimlənir. Bu məqsədlə turizm bazarının region strukturu ilə yanaşı onun marketing strukturu formalaşır.

Marketing planlaşması turizm motivləşməsinə səbəb olan sosial-iqtisadi parametrləri və həmçinin bazar prioritetləri üzərində qurulur. Bazar tələbi isə turistlərin hansı ölkədən gəlməsi, onların şəxsi tələbatını, onların turizm motivini və istehlak davranışını öyrənməklə uyğun olaraq istehsal və bazar təklifi tənzimlənir.

Turizm regionlarda inkişaf sahibkarlıqla yardım və güzəştli vergi, kredit və maliyyə dəstəyi hesabına reallaşır. Regionların mövcud potensialı islahatlara uyğun inkişaf meyllərinə nail olmaq üçün onların intensiv istifadəsi və dövlət himayəsi tələb edir. Turizmin inkişafı üçün kənd təsərrüfatında rentabellik səviyyəsini qaldırmaq üçün xərclərin azaldılması, bəzi vergilərin minimumlaşması və ixracat vergisini aşağı salmaqla məhsulun maya dəyəri aşağı salınır.

Kəndin sosial inkişafı və əhalisinin maddi-rifah səviyyəsi, kənd əhalisi üçün potensial sosial obyektlərin dövrüyyəyə cəlb edilməsi və onların səmərəli istifadəsi bütövlükdə və xüsusi məqsədlər üçün turizmə şərait yaradır. Turizm tələbatı kənd əhalisinin istehlak həcmi və konkret tələbatının ödənilmə dərəcəsi ilə müəyyənləşir.

Turizm bazarının layihələşməsi investisiya mənbələrinin, investisiya artırılması və təminat sistemi ilə idarə olunur. Turizm bazarında yerli əhali, xarici turistlər və respublikada yaşayan xarici vətəndaşların turizm məhsuluna tələbatını nəzərə almaq mütləq dəyişmələri və dünya standartlarına uyğun turizm xidmətinin təşkili ilə yeniləşmə baş verir.

Kəndin ərazisində olan infrastruktur obyektləri, mehmanxana, fərdi evlər, emal müəssisələri kənd əhalisinin məhsulunun alışı və satışı təşkili obyektləri turizmin daha faydalı olmasına şərait yaradır. Turizmin segmentləşməsi kənd əhalisinin və kəndə gələn turistlərin, yaxud işgüzar sahibkarların istehlak segmentləşməsi ilə müəyyənləşir. Turizmin inkişafı və kəndin sosial-iqtisadi

rolu təhlil və proqnozlaşma metodologiyasından asılıdır. Respublika əhalisinin yarısının kəndlərdə olması, sosial obyektlərin və təhsil, səhiyyə və məskunlaşma problemlərinin həlli üçün təhsil, səhiyyə, və məskunlaşma problemlərinin həlli ərazi bölmü olaraq müasir integrasiya elementi olan turizm sahəsinə ehtiyacı artırır.

Kəndin sosial iqtisadi inkişafında turizmin rolu aşağıdakı istiqamətlərdə özünü reallaşdırır:

- kənd əhalisinin məşğulluğu, onun xırda biznes fəaliyyəti və fərdi xidmət sferası genişlənir;
- əhalinin ev təsərrüfatı məhsulları xarici və yerli turistlər üçün istehlak, məhsul və xidmət istehlakı kimi istifadə olunur;
- regionun turizm infrastrukturunu üçün kəsb olunan iqtisadi və sahə resursların intensivliyi, məqsədli təyinatı genişlənir;
- turizm sahəsində istifadə olunan təbii və yerli resurslarına görə ödəmələr artırır ki, bu da ərazinin maliyyə balansını və maliyyə resurs tarazlığını formalaşdırır;
- kənd əhalisinin xüsusi mülkiyyəti və daşınmaz əmlakı ayrı-ayrı turist məqsədləri üçün istifadə edilməklə, ailə gəlirlərinin formalaşmasında icariyyə haqqının və yaxud maddəli əməyə görə ödəmələrin həcmi artır.
- turizmin inkişafı kəndin sosial infrastrukturunu sferasını, rekreasiya obyektlərinin, səhiyyə və idman müəssisələrinin, genişlənməsi və onların keyfiyyətinin yaxşılaşması meyillərini formalaşdırır;

Kənd təsərrüfatı potensialının təşkili və onun həcmi və strukturunun təkmilləşməsi istiqamətləri bazar iqtisadiyyatı şəraitində mülkiyyət münasibətlərinin təkmilləşməsi, gəlirlərin bölgüsü və ünvanlı yardım siyasəti ilə baş verə bilər.

Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı müəssisələrinin özəl prinsiplər əsasında qurulması, onun təşkili formalarında səhmdar cəmiyyətin, yeni mütərəqqi təsərrüfat formalarının genişlənməsi, ərzaq və sahə komplekslərinin genişlənməsi ilə baş verir.

Turizmin sosial-iqtisadi mahiyyəti və onun Azərbaycan iqtisadiyyatında rolu, perspektiv istiqamət olmaqla, daha çox iqtisadi artım və neft gəlirlərinin optimal istifadəsi yolu ilə təmin olunur. Turizm layihələrinin tərtibi və onun maliyyələşməsi xarici investisiyaların və beynəlxalq korporasiyaların cəlb edilməsi yolu ilə daha da genişlənir. Bu da kənd əhalisinin məskunlaşması, kənddə yoxsulluğun azaldılması, iş yerlərinin açılması və xirda sahibkarlıq fəaliyyətinin stimullaşması məqsədilə cəlb olunması korporativ idarəetmə istiqamətlərini müəyyənləşdirir. Sxem 6.

Ənənəvi kənd istirahət fəaliyyətləri	Müasir kənd istirahət fəaliyyətləri
<u>Xüsusiyyətlər</u>	<u>Xüsusiyyətlər</u>
Rahət istirahət	Fərdi, fərqli istirahət
Passiv	Aktiv
Nostalji	Prestij
Ənənəvi	Müasir
Köhnə texnologiya	Yeni texnologiya
Rəqabət yoxdur	Rəqabət vardır

<u>İstirahət növləri</u>	<u>İstirahət növləri</u>
Yürüş	Velosipedə minmək
Piknik	Yol olmayan yerdə araba sürmək
Balıq tutmaq	Deltaplanla uçma
Qayıqla gəzinti	Yamac paraşütü
Mədəniyyət ocaqlarının ziyarəti	Motorlu qayıqlarda səfərə çıxmaq
At minmək	Su sörfinqi
Fermalarda kənd təsərrüfatı işlərini yerinə yetirmək	At minmək
	Macəra turizmi

Azərbaycan Respublikasında 1996-cı ildən başlayan iqtisadi artım, dinamik inkişaf templəri və ümumi daxili məhsulun hər il müntəzəm artması 2006-cı ildə 36,6%, 2007-ci ildə 26% olması uyğun sənaye potensialının və kənd təsərrüfatında struktur dəyişmələri turizmin regionlarda inkişafına stimullar yaradır.

2.2 Ev təsərrüfatının inkişafı və turizmin dinamikası

Azərbaycan iqtisadiyyatının sosial-iqtisadi inkişafının sahə və ərazi problemləri onun dayanıqlı və tarazlı dinamikası respublikanın təbii insan və coğrafi resurslarının səmərəli istifadəsi və bazar münasibətləri şəraitində

imkanların alternativ layihələr əsasında iqtisadi dövriyyə cəlb edilməsi ilə mümkündür.

Ev təsərrüfatının və Turizmin iqtisadi rolu və onun əsas istifadəsi istiqamətləri hər bir ölkənin iqtisadi inkişaf konsepsiyası və resurs potensialının növü, həmçinin təşkilatı idarəetmə strukturlarının əməlliyi və səmərəliliyi ilə optimallaşdırılır. Ona görə də turizm sahəsinə faktorları baxımından baxmaq onun nəzəri və metodoloji prinsiplərini müəyyənləşdirilir.

İqtisadi ədəbiyyatlarda ev təsərrüfatının və turizm sahəsinin amilləri olaraq torpaq amili, ekoloji mühit, əhalinin məşğulluğunu və əmək haqqının təşkili və onun artırılmasına olan ehtiyajlar, turizmin kommersiya mənfəəti, integrasiya tələbatı və respublikanın digər dövlətlər və şirkətlər ilə təsərrüfat əlaqələrinin intensivliyi həmçinin ölkənin təhlükəsizliyi amilləri təşkil edir.

Ev təsərrüfatının və Turizmin inkişafının əsas istiqamətləri Azərbaycanın iqtisadi potensialının strukturu onun iqtisadi dövriyyəyə cəlb edilməsinin əsas istiqamətləri, həmçinin istehlak segmentlərinin sosial demoqrafik xarakteristikası ilə müəyyənləşir. Ev təsərrüfatının və Turizmdə dövrənin modelinə uyğun yanaşma, əhalinin sosial demoqrafik və həyat səviyyəsi və onun sonrakı inkişafı ilə müəyyənləşir. Ev təsərrüfatının və Turizmin inkişafının dünyəviliyi, onun istehlakçıların bütün dünya əhalisi olması və çoxşaxəli istehlak segmentlərinin xüsusiyyətləri müəyyənləşdirir.

Ev təsərrüfatının və Turizmin sahə olaraq formalaşması və inkişafının strategiyası makro və mikro səviyyəli problemlərin reallaşması prizmasından ölçülür. Ona görə də konseptual inkişaf və konkret proqramların yaradılması öz məqsəd və funksional təyinatına görə ixtisaslaşır. Resurs təminatı və ehtiyatların mövcud fəaliyyəti və perspektivini nəzərə almaqla proqnozlaşdırılır. Sistem baxımından ev təsərrüfatının və turizmin inkişafının müəyyən idarə olunma jəhətləri mövjudur ki, bunların konkret ölçülməsi və

genişləndirilməsi yolları əsaslandırılır. Azərbaycan respublikasında konseptual inkişaf amili olaraq turizmin inkişafının vacibliyi artıq respublikada qəbul olunub. Ev təsərrüfatının və Turizmin özünün strateji inkişaf sahəsi olmaq və inteqrasiya üçün vacib amil olduğu onun iqtisadi və sosial rolunu müəyyənləşdirir.

Ev təsərrüfatının və Turizmin təşkili daha çox biznes fəaliyyətini tam qiymətləndirməklə, sahibkarlıq, gəlir, bölgü və istehlak sferaları ilə bağlıdır. Belə ki, turizmin ümumi daxili məhsulun, dövlət büdcəsinin formalaşmasında rolu iş qüvvəsinin istifadəsi və həmçinin ölkə daxili resursların istifadə istiqamətlərini müəyyənləşdirir. Ona görə də biznes fəaliyyəti kimi turizmin marketing strukturu onun resurs tələbatı və buraxılan məhsulun xidmətin çeşidi idi və keyfiyyətinin planlaşdırılması konsepsiyası formalaşır. Ev təsərrüfatının və Turizmin sosial iqtisadi mahiyyəti onun xalq təsərrüfatı kompleksini kimi baxılmaqla planlaşma və idarəetmə obyektini kimi baxılır və dünya biznesində aparıcı həlqə olması ilə əlaqələndirilir. Biznes fəaliyyəti olmaqla, o daha tez xərcini çıxaran, rentabellik səviyyəsinə görə yüksək və daha sürətlə artım sürətinə və xidmət növünün genişləndirilməsi imkanlarına malik olan sahə olduğu üçün dünya rəqabət sistemində kapital axınıni formalaşdıran sahə kimi inkişaf edir.

Ev təsərrüfatının və Turizmi iqtisadi-sosial idarəetmə obyektini olmaqla uyğun mahiyyət kəşfi edir, məqsəd və mexanizmlərin səmərəli təşkili nəticəsində formalaşır və inkişaf edir. Ev təsərrüfatının və Turizm sahəsinin əsas obyektini turist olduğu üçün onun əsas məqsədi həmin insanın tələbinə uyğun xidmət sferasını təşkil etmək vəzifəsi düşür. Bu iş insanın psixoloji, fizioloji və seçim motivlərini qiymətləndirməklə baş verməlidir. Ona görə də turizmin təşkilinin əsas xüsusiyyətləri ancaq iqtisadi və kommersiya mənfəəti deyil, həmçinin insanın turizmə olan tələbatını, turistin xarakteristikalarını

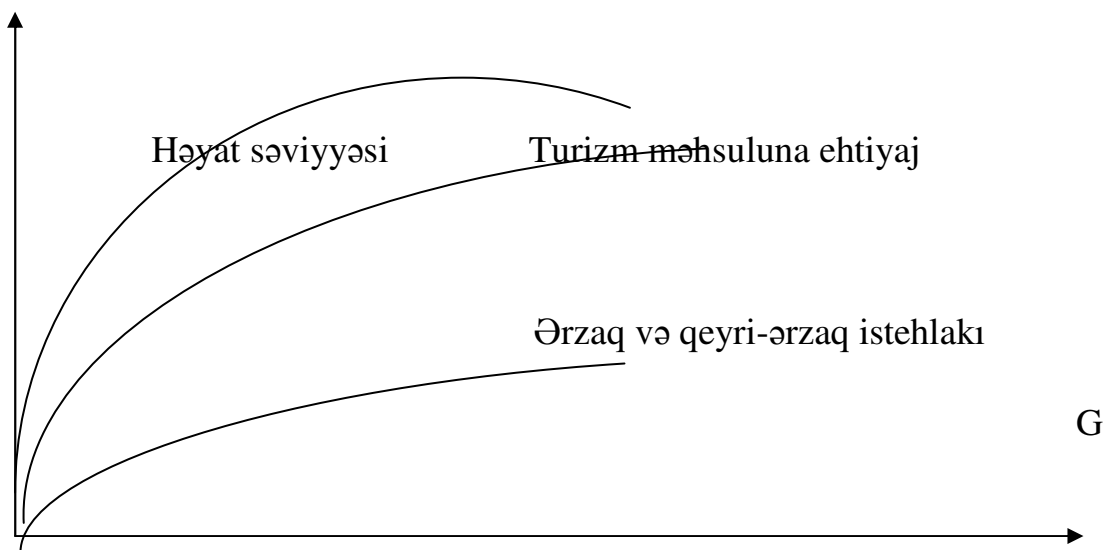
qiymətləndirmək və proqnozlaşdırma qyolu ilə mümkündür. Ev təsərrüfatının və Turizmin təşkilinin metodoloji xüsusiyyətləri məhz turist kontingentlərinin tələbin uyğun mövjud şəraiti nəzərə almaqla tədqiqi və planlaşması əsas yer tutur.

Ev təsərrüfatının və Turizmin marketing xidməti, ayrı-ayrı sahələrin göstərijiləri ilə tarazlı inkişaf meyillərinə malikdir. Belə ki, hər hansı struktur dəyişmələri turizmin marketing strukturu və maddi-texniki bazasının inkişafında öz əksini tapır. Turizmin inkişafı makrosəviyyədə iqtisadi artımın və həmçinin ümumi daxili məhsulun bölgüsü və yenidən bölgüsünün tərkib hissəsi kimi müxtəlif ölkələrdə özünün qanunauyğunluqları ilə seçilir. Azərbaycanı turizmin potensial göstərijisi, onun əhalisinin sayı, əhalisinin turist xidmətindən istifadə etmək qabiliyyətinə malik olan kontingentlərinin sayı, həmçinin turizmin maddi-texniki bazasını təşkil etmək üçün maliyyə resurslarının miqdarı ilə müəyyənləşə bilər. Təbii ki, potensial imkanlar həmin imkanların turizm dövryyəsinə jəlb edilməsi ehtimalından, konkret proqramlar və iqtisadi təşkilatı tədbirlərin məjmuu ilə müəyyənləşir. Bütövlükdə turizmin mövjud vəziyyəti ilə onun perspektivi arasında müəyyən ətalət və variant olsa da islahatlar şəraitində və gəlirlərinin perspektiv artım sürətinə malik olan Azərbaycanı bu transformasiya keyfiyyətli və çox güclü olmalıdır. Məhz turizm sahəsində islahatların həyata keçirilməsi mərkəzləşdirilmiş qaydada deyil, dünya təjribəsinə əsaslanan qeyri-dövlət təşkilatları və resursları hesabına baş verməsi daha xarakterik xüsusiyyətdir.

Ev təsərrüfatının və Turizmin inkişafında mövjud riskləri bölüşdürmək üçün sahibkarlıq mühitinin yaradılması, hər bir sahibkarın müxtəlif turist kontingentləri üçün bazarın təşkili jəhdlərinin etməsi şəraiti transformasiyanın təşkilati-metodiki tərəfidir. Ona görə də bu gün turizm seqmentlərinin və turizm motivinin təhlili, onun formalaşması və dinamikasında baş verən struktur

dəyişmələrin qiymətləndirilməsi, son nəticədə planlaşma üçün əhəmiyyətli baza ola bilər. Turizm jəhdlərini onun tələbatının obyektiv və həmçinin mümkün dəyişmə həddi, əhalinin gəlirləri və həmçinin fizioloji tələbatla ölçüldüyü kimi, perspektiv jəhdlər sivilizasiya, əhalinin istehlak davranışının təkmilləşməsi, ailə və qadın (gender) inkişafı ilə əlaqədə olur. Ona görə də təhlil metodikası anjaq mövjud statistik materiallar üzərində deyil məqsəd və meyara uyğun dəyişmə meylini açan konstruktiv qiymətləndirmə üzərində qurulmalıdır. Ona görə də turizmin inkişaf xarakteristikası və metodikası daha çox konstruktiv göstərijilər və həmçinin davranış meyllərinə uyğun dinamik vəziyyətlə izah olunmalıdır. Belə ki, həyat səviyyəsinin mövjud vəziyyətində jari gəlirlərin artması, ərzaq və qeyri-ərzaq istehlakı üçün daha üstün artımın olmasına üstünlük verilsə, turizmin bu artımdan artıq inkişafı, onun məhsulunun reallaşması nəticəsi ilə özünü büruzə verəjək (Qrafik).

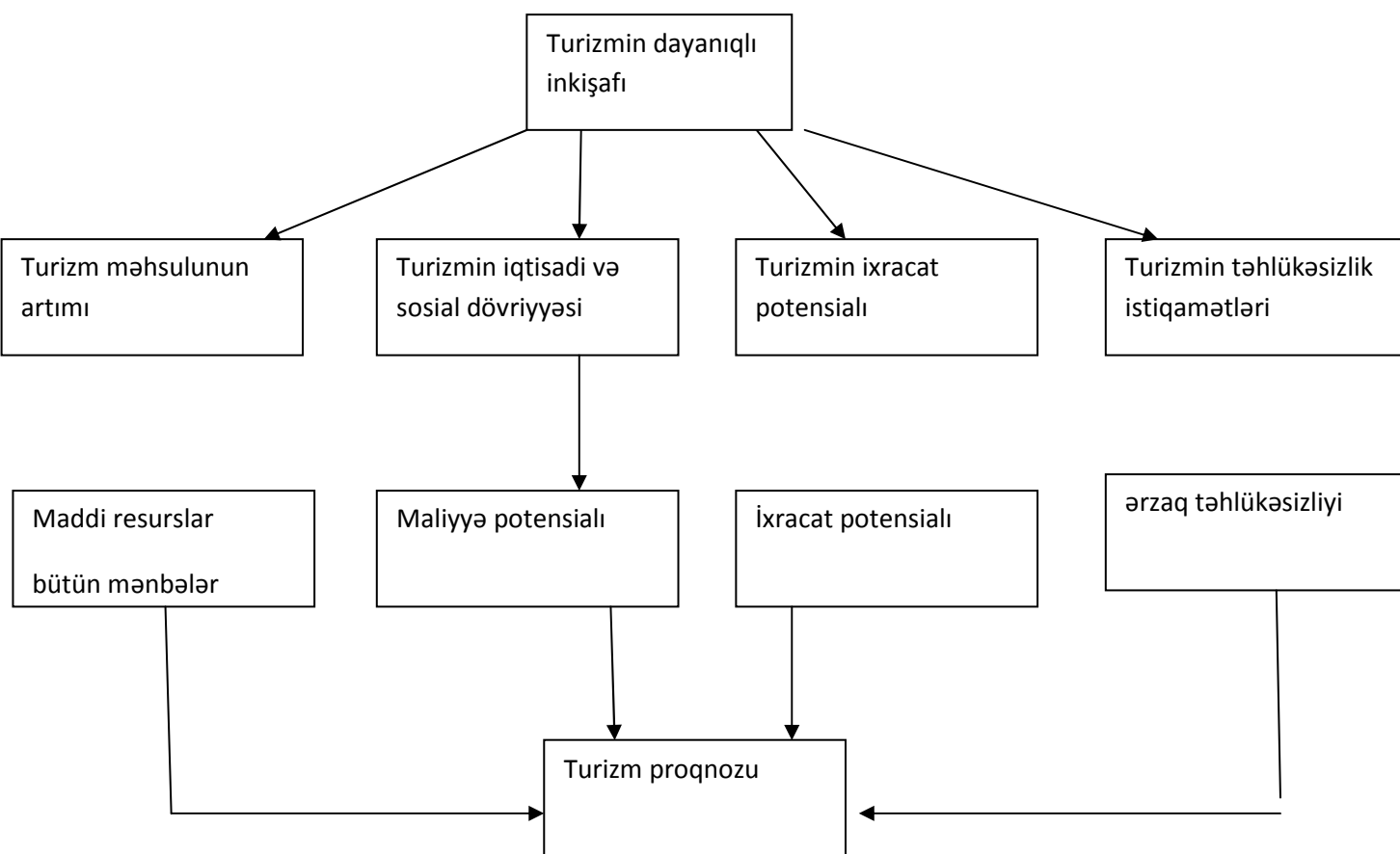
Qrafik – gəlirlər, həyat səviyyəsi və ərzaq, qeyri-ərzaq və turist məhsullarının istehlak dinamikasını göstərir. Azərbaycan iqtisadiyyatının və əhalinin yoxsulluq həddinin səviyyəsinin təhlili göstərir ki, əhalinin 40%-i adam başına düşən gəlir səviyyəsinə görə yoxsulluq həddindədir. Məhz bu qrup əhalinin turizm xidmətindən istifadəsini təşkil etmək predmeti olmayan təhlil deməkdir. Ona görə adam başına düşən turizm məhsulunun orta statistik göstərijilər üzrə götürülməsi, bütövlükdə makrosəviyyəli təhlil üçün qəbul oluna bilər. Sxem 7.

Amma hər bir turizm ilə məşğul olan sahibkar və istehlakçı üçün adekvat təsəvvür təhrif etmiş olur. Ev təsərrüfatlarının istehlak strukturu, ayrı-ayrı məhsulların istehlak strukturunda xüsusi çəkisini müəyyən edir.

Adam başına düşən gəlir səviyyəsi istehlak üçün mövjud qiymətlərdə turizm məhsuluna ehtiyajların ödənilməsi üçün əsas olsa da, onun kifayət olması üçün mövjud gəlirlərin səviyyəsi ərzaq və qeyri-ərzaq tələbatını ödəməlidir. Əhaliyə göstərilən pullu xidmətlərin daha çox artması, bir sıra xidmətlərin istehlak davranışında yer tutması və qiymətlərin artması ilə baş verir. Turizm məhsulunun qiymətinin dəyişməsi, onun xərc strukturu ilə və turist obyektlərinin keyfiyyətinin dəyişməsi ilə bağlıdır. Belə ki, otel təsərrüfatının inkişafı üç ulduzlu mehmanxanadan beş ulduzlu, içərisində bütün xidmət növü olan kompleks əylənjə mərkəzlərinə keçirilməsi, istirahət, müalicə və idman kompleksləri ilə kompleks xidmət obyektlərinin turizm müəssisələrində olması daha çox onun qiymətinin artması ilə baş verir. Rəqabət mühitində bu qiymətin aşağı düşməsi mümkün olsa da bütövlükdə dünya standartlarına uyğun qiymət dəyişməsi turist xidmətinin dəyərini və onun satış qiymətini artırır. Turizmin inkişafının təhlili, onun məqsədli proqram əsasında kompleks göstərijilər və müəyyən ardıcılıqlarla həll olunur. Belə ki, ümumi artım tempi iqtisadi artımın tərkib hissəsi kimi öyrənilir. Ayrı-ayrı sahələr ilə tarazlı inkişaf metodikasına uyğun olaraq artım tempindəki müqayisəli təhlil aparılır. İqtisadi artımla konkret turist göstərijiləri arasında nisbətlərin fərqli olması bir sıra spesifik göstərijilər və amillər ilə bağlıdır.

Belə ki, ümumi iqtisadi artım, strateji planlaşma və tarazlı inkişaf baxımından təhlil obyektidirsə, turizm inkişafı təsərrüfatçılıq baxımından və iqtisadi mexanizm baxımından təşkilati-iqtisadi və menejment idarəçiliyidir.

Sxem 8. Turizmin inkişaf konsepsiyası

Ev təsərrüfatının və Turizmin inkişafında daha çox qərar qəbulunun alternativliyi və resurslarla manevr, fəzası daha genişdir və bir sıra konkret amillərdən xeyli asılıdır. Turizmin inkişafında təhlilin metodikasında məqsədlərin, resursların, proqnozların mümkünlüyü və resursların dəyişmə meylləri və mümkün variantları hesablanır. İlkin növbədə turizmdə kiçik sahibkarlığın artım tempi, onun sahə strukturu, iş yerlərinin açılmasında rolu əsas meyarlar olaraq mövjud vəziyyəti qiymətləndirmək və perspektiv artımda turizmin rolunu proqnozlaşdırmaq ardıcılığı ilə həyata keçirilir. Respublikada yeni təsərrüfat formalarının, kiçik və orta sahibkarlığın əsas istiqamətlərinin formalaşmasında turizmin yüksək inkişaf tempi öz təsirini göstərir. Belə ki, hər bir turist obyektinin tikilməsi əlavə kapital qoyuluşuna, qeyri-dövlət maliyyə

resurslarının turizmə axınına səbəb olur. Struktur təhlil dinamik olaraq dəyişmə meylləri üzrə aparılır.

Təsərrüfat formaları olaraq turist bircalarında, müəssisə və turist məhsulu istifadəsi üçün zəruri olan resursların artması və onların strukturunun dəyişməsi vacibdir. Sahibkarlığın ilkin strukturu, onun perspektiv dəyişməsi üçün baza yaradır. Müştərək müəssisələr formasında sahibkarlıq inkişafı bəzi layihələrin uzun müddətli ijarıyyə götürülməsi və rekonstruksiyası, sahibkarlığın inkişafına əsas verir.

Mülkiyyət münasibətlərinin mövjud vəziyyəti, onun hüquqi bazası və əmlak formalarının hüquqi və fiziki şəxs tərəfindən istifadə formaları, turizmin təsərrüfat forması kimi sahə ərazi strukturunun quruluşunu formalaşdırır. Fərdi sahibkarlıq respublikada maddi və mənəvi nemətlərin bölgüsündə və istifadəsində mühüm rol oynayır. Bu gün sahibkarlıq gəlirləri, onun istehlak üçün yaratdığı maddi nemətlər və xidmət 50%-dən çox təşkil edir.

Bu da öz növbəsində turizmin inkişafında böyük kapital qoyuluşuna deyil, daha kiçik həjmdə xidmət sferasına yönəldilən vəsaiti formalaşdırır. Respublikada turizmin inkişafında dövlət himayəsi, onun yaratdığı şərait, turistlərin keyfiyyətli və təhlükəsizliyi üçün ümumi mühit və həmçinin fərdi sahibkarlara stimullaşdırıcı təsir yaratmaqla baş verməlidir. Fərdi turist sahibkarlığı üçün mövjud şəraitin yaxşılaşdırılması məqsədi ilə güzəştlər və kreditlərin verilməsi, həmçinin uzunmüddətli ijarıyyə haqqının alınmasında tətillər verilməsi yolu ilə mümkün ola bilər. Turizm tələbatı ilə onun real ödənilməsi arasında mürəkkəb amillər və uzunmüddətli təşkilati tədbirlərin həyata keçirilməsi, həmin tədbirlərin daha çox dövlət təminatı ilə mümkün ola bilər.

Daha çox xarakterik jəhət regionlarda torpaqların özəlləşdirilməsi nəticəsində bir sıra münbüt şəraitlər yerli əhaliyə verilməklə, onların həmin əhalinin maddi və maliyyə imkanlarının turizm üçün kifayət olmaması üzündən istifadə

baxımından çətinliklər törədir. İş adamlarının və şəhər mühitinin, həmçinin xarici vətəndaşların turizm obyektlərini tikib, onun istifadəsi üçün inzibati qadağalar və qoyulan investisiyanın təminatı üzrə qanunlarda boşluq olması bu prosesin sürətlənməsi üçün mühüm çətinliklər yaradır. Ona görə də xaricdə yaşayan azərbaycanlıların respublikaya turist məqsədi ilə kapital qoyuluşu və onların rayonların potensialında istifadə etmək imkanları genişlənməlidir. Turizmin respublikada inkişafının əsas istiqaməti kimi onun maliyyə və marketing planlaşmasını təşkil etmək və respublikada turizm bazalarının maddi-texniki bazasını gücləndirmək olmalıdır. Respublikada Abşeron, Naftalan, İstisu, Naxçıvan, Dəvəçi, Siyəzən və digər regionlarda ittifaq təyinatlı sanatoriyalar, istirahət evləri, turbazalar potensialı mövcud idi. Müasir şəraitdə onların çoxunda qaçqınlar yaşayır, bəziləri isə öz təyinatını dəyişməklə özəlləşdirilmişdir. Təbii ki, özəlləşdirmədə buraxılan səhvlər çoxlu turizm üçün yararlı binaların, komplekslərin dağılmasına, onun resurslarının isə satılaraq təyinatını dəyişməklə, başqa məqsədlər üçün istifadə edilmişdir.

Ola bilsin ki, 1991-1994-jü ildə iqtisadiyyatın tənəzzül dövründə turizm məqsədi, əhəlinin güzaranının aşağı düşməsi meyli şəraitində məqsəd kimi istehlak seqmentində öz ifadəsini tapmışdır. Turizmin inkişafı təbiəti ilə varlı əhəli qupları üçün mövcud olsa da, iqtisadi vəziyyətin yaxşılaşması və iqtisadi artım üçün əsas amil olaraq stabil iqtisadiyyat şəraitində daha çevik siyasət tələb edir. Turizm biznesi və turizmin strategiyası 1996-jı ildə iqtisadiyyatda baş verən keyfiyyət dəyişmələri ilə dinamik inkişaf meyli kəsb etdi.

Statistik rəqəmlər və aparılan müşahidələrin əsas nəticəsi olaraq demək olar ki, 1996-jı ildən ayrı-ayrı illərdə müəyyən subyektiv və yaxud idarəetmə təcrübəsində qeyri-dəqiqlik və psiloxoci amili və şəriati aşmaq ujbətindən ayrı-ayrı illərdə dəyişən artım tempi mövcud olsa da bütövlükdə turizmin inkişafında dinamik və keyfiyyətə artım mövjudur.

Turist amili olaraq respublika əhalisinin yaş quruluşu, onun tərkibində işləyənlərin sayı onların məşğulluq səviyyəsi həmçinin aldıkları gəlirlər mühüm rol oynayır. Müşahidələr göstərir ki, adam başına düşən gəlirin artımı belə baş verirsə onun səviyyəsi istehlak ehtiyajları üçün kifayət deyilsə, turizm xidməti, hara isə turist məqsədi ilə getmək onun üçün ən sonunju istehlak ierarxiyasıdır. Aparılan müşahidə, o cümlədən ayrı-ayrı sahə və peşə sahibləri arasında turizm xidmətindən istifadə etmək niyyəti yeni sahibkar və yüksək əmək haqqı alan məmur və xidmət sferasında işləyənlər təşkil edir. Azərbaycanı turizmin inkişafında dövlətin payı onun müxtəlif kanallar vasitəsi ilə himayəsi və dəstəyi azalır, özəl sektorun payı artır. Artıq xarici sahibkarlar özləri və işçiləri üçün respublikanın dağ və səfalı rayonlarında ijarıyyə istirahət üçün evlər götürür. Gündəlik tələbat üçün 1-3 günlüyə həmin yerlərə səfər edirlər.

Turizm sistemi dedikdə onun planlaşması, təşkilati quruluşu, obyektləri və idarəetmə mexanizmləri arasında məqsəd ətrafına üzvü sürətdə bağlı olan elementlərin məjmuu vəhdəti nəzərdə tutulur. Bu sistemin məqsədi, mexanizmləri, resursları və təşkilatı quruluşu mütəhrik və əməli qərar qəbulu etmək qabiliyyətini özündə birləşdirməlidir. Turizmin qərarları bazar qanunları və resurs planlaşması ilə baş verməlidir. Turizmin Azərbaycan Respublikasında palnlaşması makro və mikrosəviyyəli resurslar və xarici imkanlar hesabına baş verməlidir. Ev təsərrüfatının və Turizmin republikada təşkili və planlaşdırılmasında marketinq və biznes tələblərinə uyğun şəraitinin üstünlüklərindən istifadə etməklə transformasiyası vacibdir. Bu sistemin marketinq əsaslarında kommersiya səyi və rəqabət mühitinin formalaşması əsas istiqamət olaraq inkişaf etdirilir. Kommersiya səyi mənfəət və rentabellik üzərində qurulduğu kimi mövjud bazar iqtisadiyyatında formalaşan struktur siyasəti, həmçinin xərglər və həmçinin resurslardan istifadə etmək qabiliyyətinə malik olan texniki təminat rol oynayır. Bu amillərin sistem halında planlaşması üçün mövjud sahibkarlıq, dövlət və xarici resursların eyni istifadə mühitinə

gətirilməsi, onlar üçün bərabər şəraitin yaradılması vəzib şərtlər kimi qəbul olunur. Respublikada əmtəə və xidmət bazarının xüsusiyyətləri, onun ayrı-ayrı sahə və regionlarında yerləşməsinin obyektiv amilləri və zəruri şərtləri rol oynayır. Marketing tədqiqi üçün dünya turist sisteminin tələblərinə cavab verən standartlara uyğun keyfiyyət dəyişmələri edilməlidir.

2.3 Xüsusi maraq turizmi və kənd turizmi arasında əlaqə

Dünya ölkələri arasında son on ildə yayılmış turizm tendensiyasına nəzər salsaq xüsusi maraq turizm konsepsiyasının "yeni turizm" növü olaraq gətdikcə turistlər arasında daha çox inkişaf etdiyinin şahidi olarıq. Zaman keçdikcə turistlər arasında kütləvi deyil daha çox xüsusi maraq turizmi kimi fərdi turizm növləri üstünlük təşkil etməyə başlamışdır.

Xüsusi maraq turizmi konsepsiyası anlayış olaraq turizm sahəsində son zamanlarda mütəxəssislər arasında ən çox tədqiqat obyektlətinə çevrilmiş mövzulardan biridir. Ümumdünya Turizm Təşkilatının (ÜTT) açıqlamasına görə: xüsusi maraq turizmi turistlərin fərdi və ya qrup şəklində müəyyən və konkret mövzu üzrə bilik və ya bacarıqlarını artırmaq üçün konkret ərazi və ya turizm obyektlərinin səfəri üzrə ixtisaslaşmış turizm növüdür. Bu baxımdan xüsusi maraq turizminin klassik "dəniz, qum, günəş" haşiyəsindən kənara çıxaraq turizm sahəsində xüsusi və fərqli maraqları ödəmək üçün yaradılmış turizm anlayışı olduğu başa düşülür. Qısa olaraq xüsusi maraq turizmi kütləvi turizmə alternativ olaraq yaradılmış nisbətən yeni turizm növüdür.

Xüsusi maraq turizmi digər turizm növləri ilə müqayisə olunarkən kütləvi turizmin əksi olsa da bir çox mütəxəssislər tərəfindən alternativ turizmlə eyni anlayış olaraq istifadə olunur. Bəzi turizm ədəbiyyatlarında isə aktiv turizm anlayışının xüsusi maraq turizmi anlayışı ilə eyni mənada işlədilməsinə rast

gəlmək mümkündür. Bu baxımdan sözügedən turizm növü ekoturizm, kənd turizmi, təhsil turizmi və s. kimi bir sıra turizm növləri ilə eyniləşdirilir. Xüsusi maraq turizminin həyata keçirilməsi üçün potensial turistin hər hansı bir hobbisi, xüsusi maraq dairəsi olmalıdır.

Turizmin məqsədi	2003	2004	2005	2007	2008	2010
İstirahət, əyləncə	1798	57649	79599	89346	120901	182267
İşgüzar səfər	102648	104184	141493	151174	138999	150443
Müalicə	1652	8986	17701	15118	7719	53541
Sair	24134	42453	24830	25577	37664	124313

Sxem 9. Turizmin məqsədi

Onu da qeyd etmək lazımdır ki kütləvi turizmin alternativ turizm növlərinə keçməsi 1950-1960 cı illərə təsadüf edir. Lakin bu keçidin şüurlu olduğunu söyləmək düzgün olmaz. 1980-ci illərdən başlayaraq isə insanların həyat tərzinin dəyişməsi ilə insan və təbiət arasındakı münasibətlər də dəyişmiş tursistlər getdikcə təbiətlə daha çox təmasda ola biləcəkləri turizm növünə üstünlük verməyə başlamışlar. Bu daha çox insanların dünya görüşü və təhsilinin artması, ekoloji və qlobal problemlərin fərqi varma ilə əlaqədar olmuşdur. İnsanlar artıq təbiətə zərər verməkdən ziyadə daha çox flora və faunanın qorunmasına üstünlük verməyə başlamışlar. Alternativ turizm bu dövrlərdə geniş yayılmışdır. Post-modern dövrü olaraq dəyərləndirilən 1990-ci illər isə alternativ turizmdən xüsusi maraq turizminə şüurlu keçidin əsasını qoymuşdur. Bu dövrlərdə yaranmış "elit təbəqə " digərlərindən seçilmək məqsədi ilə kütləvi deyil daha fərqli turizm arzusunda olduğundan fərdi turizm növü geniş yayılmışdır. Bu dövrdə turizm növü olaraq dəniz və əyləncəyə maraq nisbətən azalmış xüsusi maraq turizminə isə artmışdır.

Xüsusi maraq turizminin və ümumilikdə turizmin yaranma və inkişafına bir sıra faktorların təsiri vardır:

-Kütləvi turizm xüsusi maraq turizminin yaranması, inkişafı və dünya bazarına çıxması üçün baza rolunu oynayır.

-həftə sonu tətilləri, bayram günləri, məzuniyyətlər, qeyri-iş günləri insanların asudə vaxtlarını artıraraq səyahət etmələrinə şərait yaradır.

-Nəqliyyat vasitələrinin inkişafı insanların uzun məsafələri daha qısa vaxt ərzində qət etmələrinə səbəb olmuş bu isə öz növbəsində turizmin inkişafına müsbət təsir göstərmişdir.

-təhsil və dünyagörüşünün artması insanların yeni ölkələr görmək yeni adət və ənənələrlə tanış olmaq marağını artırmış və səyahət üçün stimül yaratmışdır.

Dünya turizm sahəsində ən çox inkişaf etmiş təşkilat olan Ümumdünya Turizm Təşkilatı "Tourism: 2020 vision" adlı hesabat vermişdir. Hesabatda aşağıdakı bəndlər qeyd olunur:

-turistlərin səyahət zövqündə qütbləşmələr olacaq

-turistlərin bir qismi rahatlıq və komfort axtarışında olarkən digər bir qismi isə daha çox turistlər tərəfindən kəşf edilməmiş ölkə və bölgələrə üstünlük verəcək

-yeni turizm növlərinə maraq daha çox artacaq

-ekstremal turizm növləri də üstünlük verilən turizm növü sıralarında olacaq

Bəyənətdən göründüyü kimi xüsusi maraq turizminin daha çox inkişaf edəcəyi gözlənilməkdədir.

Xüsusi maraq turizmi düzgün təşkilatı qabiliyyət, xüsusi peşəkarlar və dolğun məlumatlandırma tələb edir. Bununla belə yüksək xidmət və lyuks mehmanxanalara ehtiyac duyulmur.

Xüsusi maraq turizminin qruplaşdırılma və təsnifatı tədqiqatçılar arasında mübahisəli məsələlərdən biridir. Bunun səbəbi isə olduqca müxtəlif olan xüsusi

maraqların haşiyəyə alınmasındakı çətinliklərdir. Aparılmış araşdırmalar nəticəsində 150 dən çox xüsusi maraq turizmi növü müəyyən edilmişdir. Bunlara misal olaraq astronomiya turu, dağ velosiped turu, futbol turları, basketbol turları, arxeoloji turlar, bungee jumping, incəsənət turları, milli parklar turu, memarlıq abidələri turları, shopping turları, meşə gəzintisi turları və s. göstərmək olar. Növ müxtəlifliklərinə baxmayaraq xüsusi maraq turizmini konkret konkretləşməyə ehtiyac duyulurdu. Bu məqsədlə Brotherton və Himmətoğlu tərəfindən İngiltərədə aparılan araşdırmada 36 xüsusi maraq turizmi növünün təsnifatı verilmişdir. Daha sonradan aparılan araşdırmalarda isə xüsusi maraq turizmini 3 qrupa ayıraraq təsnifatı aparılmışdır: şəhər daxilində, təbii mühitdə və kənd sahələrində. Burada göründüyü kimi xüsusi maraq turizminin icra edildiyi məkan baxımından qruplaşdırma aparılmışdır. Lakin bir həqiqət də vardır ki ilbəl turizmin yeni növü yaranmaqda və turizm bazarının xüsusi ayrıca bir sahəsinə çevrilməkdədir. Bu səbəbdən də turizm növü yalnız məkan baxımından deyil həmçinin digər faktorlar nəzərə alınmaqla qruplaşdırılır. Sxem 10.

Təbiətə əsaslanan turizm növləri	Mədəniyyət və incəsənətə əsaslanan turizm növləri	Hobbiyə əsaslanan turizm növləri
Kənd turizmi	Şəhər turizmi	İdman turizmi
sağlamlıq turizmi	Mədəni miras turizmi	Ov turizmi
Yaylaq turizmi	İpek yolu turizmi	Botanika turizmi
	Tədbir və sərgi turizmi	Bird watching

		Qolf turizmi
--	--	--------------

Təbiətə əsaslanan turizm növünün xüsusiyyəti təbiətlə sıx əlaqəli olması və təbiətdə icra edilməsidir. Ümumiyyətlə turizmin bir çox növləri təbiətlə bağlıdır. Bunun səbəbi isə meqapolis sakinlərinin yaşayış və iş şəraitinin stressli və gərgin olmasından irəli gəlir. İnsanlar öz asudə vaxtlarını daha sakit , sağlamlıq baxımından daha faydalı keçirmək üçün, həmçinin monotonluqdan xilas olmaq məqsədi ilə təbiətlə təmasda olmağa üstünlük verirlər.

	Cəmi	Şəhər yerləri	Kənd yerləri
Ev təsərrüfatları	100	100	100
0-30 manat	0,1	0,1	0,1
30,1-35,0	0,0	0,0	0,2
35,1-40,0	0,3	0,2	0,4
40,1-45,0	0,7	0,4	1,0
45,1-50,0	1,4	1,3	1,6
50,1-55,0	3,2	2,6	3,9
55,1-60,0	3,8	2,8	4,9
60,1-65,0	7,8	6,6	9,3
65,1-70,0	7,6	6,4	5,8
70,1-75,0	8,7	7,6	9,8
75,1-80,0	8,5	7,7	9,5
80,1-85,0	7,5	7,1	8,0
85,1-90,0	6,7	6,4	7,0
90,1-95,0	6,1	5,7	6,6
95,1-1000	5,4	5,8	4,8

Sxem 11. 2010-cu ildə yaşayış yerləri üzrə ev təsərrüfatının adambaşına düşən gəlirlərə görə bölgüsü

Hər bir ölkədə turistlərin marağına səbəb ola biləcək xüsusi təbii potensial mövcuddur. Lakin turistlərin cəlb edilməsi üçün həmin bölgələrdə infrastrukturun yaxşılaşdırılması və müəyyən qədər investisiyaların qoyulması tələb olunur ki bu da öz növbəsində maliyyə vəsaiti tələb edir. Respublikamızın ərazisində də turizm bölgəsi kimi məşhurlaşmamış potensial bölgələr və şərait mövcuddur ki həmin imkanlardan istifadə ölkəyə daha çox turist cəlb etməklə

dövlət büdcəsinə xeyli gəlir gətirə bilər və həmçinin həmin ərazidə işsizliyin azalmasına səbəb ola bilər.

Daha əvvəl də qeyd edildiyi kimi təbiətlə daha çox təmasda olan turizm növləri kənd(ferma) turizmi, sağlamlıq turizmi və yaylaq turizmidir. Kənd sahələrində maddi rifahın artırılması məqsədi ilə inkişaf etdirilmiş kənd turizminin müxtəlif təsnifatı mövcuddur. Kənd turizmini aqroturizm ilə də eyniləşdirirlər, lakin bir sıra fərqlə mövcuddur. Kənd turizmi özündə ferma və aqroturizm növünü birləşdirməklə bərabər daha geniş mənaya malikdir. Kənd turizmi turizm ədəbiyyatlarında kommersiya və istirahət turizmini özündə birləşdirən və kənd sahələrində həyata keçirilən turizm növüdür. Kənd turizmi yerli sakinlərə kiçik maliyyə vəsaitləri ilə istehsal sahəsindən xidmət sahəsinə keçməklə əlavə gəlir sahəsi deməkdir. İstirahətə gələn şəhər sakinləri üçün isə daha sakit və təbii şəraitdə istirahət etmək və təbii məhsullarla qidalanmaq imkanı verir. Beləliklə kənd turizmi kənd sahələrində yaşayan ailələrə kiçik bizneslə məşğul olmağa, məhsullarının satışını təşkil etməyə və asudə vaxtlarında faydalı və gəlir gətirən işlə məşğul olmağa şərait yaradır.

Beləliklə kənd turizmi xüsusi maraq turizminin əhəmiyyətli və vacib sahəsidir ki son illərdə statistik göstəricilərdən də kənd turizminin əhəmiyyətli dərəcədə inkişafı müşahidə edilməkdədir.

III Fəsil: Kənd turizminin inkişafının sosial iqtisadi nəticələrinin proqnozu

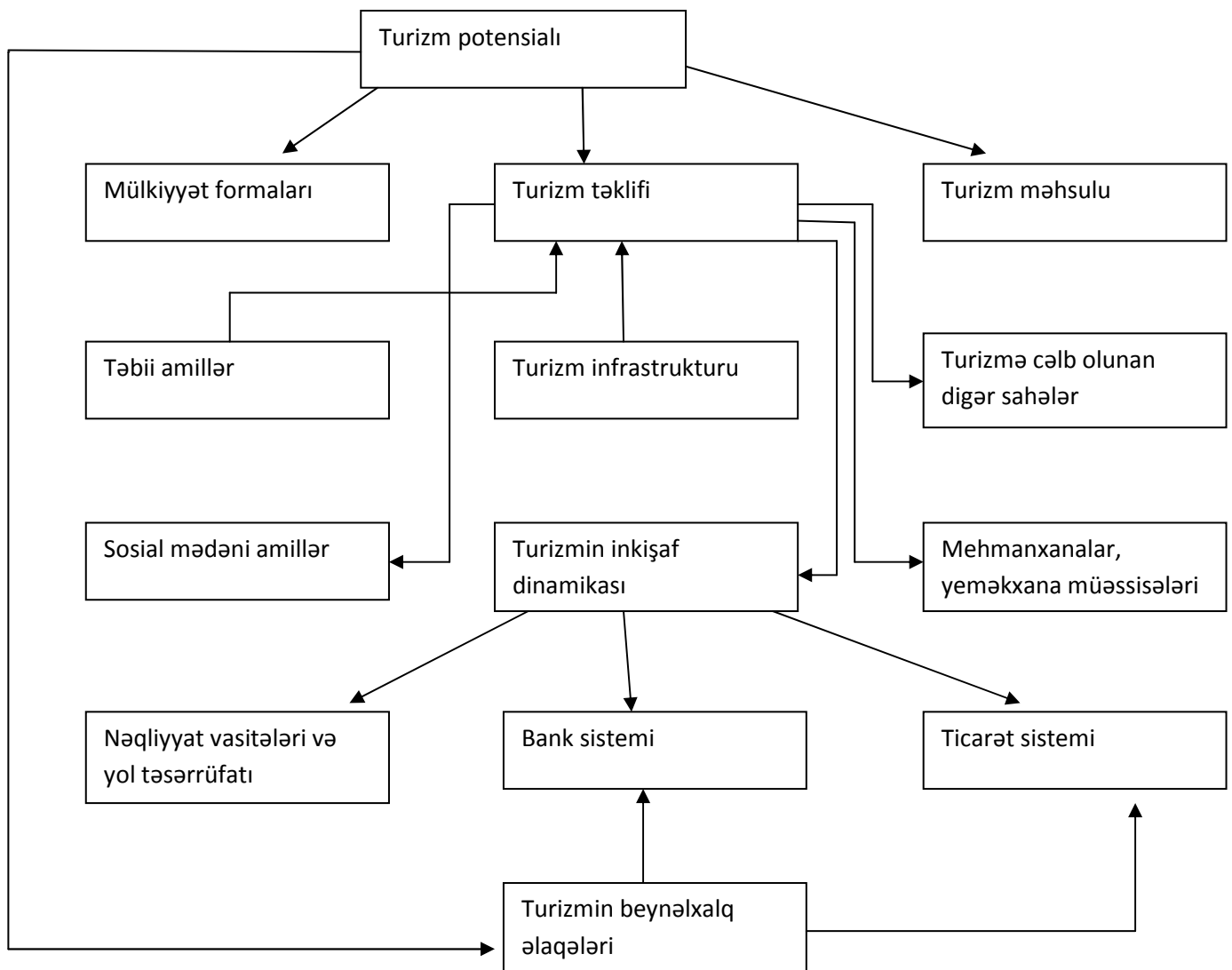
3.1 Azərbaycanda kənd turizmi potensialı

Müasir dövrdə turizm sənaye və ərazi kompleksi kimi formalaşmışdır. Bu sahə insanların istirahəti ilə bağlı olan sənaye, nəqliyyat və digər sahələrin qarşılıqlı əlaqəsi və turist xidmətinin təşkili və idarəçiliyi məqsədi ilə formalaşmış müəssisə, təşkilat və orqanlar daxildir. Turizm sənayesinə mehmanxana kompleksləri, yeməxanalar, ekskursiya şirkətləri, nəqliyyat müəssisələri və sosial-mədəni sahələr daxildir. Müasir şəraitdə turizmin inkişafının əsas istiqamətləri strateji və islahatlar proqramının əsas istiqaməti kimi özünü zəruriləşdirir. Dövlət turizmin inkişafı ilə məşğul olan sahibkarlara, hüquqi və fiziki şəxslərə yardım və bir sıra iqtisadi-təşkilatı mexanizmlərlə təsir etməklə həmin regionun turizm döviyyəsinin artmasına səbəb olur.

Turizmin inkişafı regionların inkişafı və tarixi əhəmiyyətli irs və mədəniyyət abidələrinin, adət və ənənələrin qorunmasında və gələcək nəsillərə ötürülməsində rol oynayır. Kənd turizminin inkişafı kənd əhalisinin həyat tərzinə təsir göstərir və yeni vərdişlərin yaranmasına səbəb olur. Kəndin sosial-iqtisadi inkişafı bütövlükdə sənaye sahələrinin və mədəni obyektlərin yaradılmasını özündə birləşdirir. Turizmin və regionların sosial-iqtisadi inkişaf proqramları isə regionlarda mövcud sosial problemlərin həlli üçün yaradılan şəraiti genişləndirir.

Respublikanın müxtəlif bölgələrində infrastrukturun yaxşılaşdırılması kənd turizminin inkişafına müsbət təsir göstərməkdədir. Respublikada 12 təbii və tarixi turizm üçün yararlı qoruq, 17 ov təsərrüfatı, 250 dən çox göl və 1200 -ə qədər kiçik çaylar mövcuddur. Müasir şəraitdə respublikada şəhərlərarası nəqliyyat əlaqələri və yükdaşıma, əhalidaşıma üçün yaranan nəqliyyat vasitələri

onların xidmət səviyyəsi və yol infrastrukturu beynəlxalq tələblərə uyğun təkmilləşmiş və yenidən qurulmuşdur. Xarici şirkətlərin və daxili imkanlar hesabına prioritet istiqamət sosial infrastruktur obyektlərinin tikilməsi və onların inkişaf səviyyəsinin beynəlxalq səviyyələrə uyğun dinamikası əsas amil və sosial nəticə olaraq formalaşdırılır.

Sxem 12. Turizm potensialının formalaşma amilləri

Azərbaycan Respublikasında bütöv yaradılan şəhər və regional infrastruktur daha çox qonşu ölkələrdən 5-7 günlüyə gələnlərin sayını artırır. Dini mərasimlər bayramlarla bağlı İran və Türkiyədən Azərbaycana gələn turistlərin əsas məqsədini istirahət və gəzinti təşkil edir. Kənd turizmi daha çox mövsümi xarakter daşıyır. Bu isə gələn turistlərin motivinə uyğun regionların turist müəssisələri üzrə ixtisaslaşması istiqamətlərini müəyyənləşdirir. Daha çox respublika mərkəzindən çox da uzaq olmayan Azərbaycan regionlarında təbii mühitlə bağlı turizm fəaliyyətini təşkil etmək imkanları artır.

Ölkəmiz böyük turizm potensialına malik olsa da onun çox cüzi hissəsindən istifadə olunur. Hazırda Azərbaycan Respublikasının regionlarının və bütövlükdə ölkənin turizm potensialından səmərəli istifadə məsələsi xüsusi əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdır. Bunun əsas səbəblərindən biri dünyada baş verən iqtisadi böhran, dünya bazarında neftin qiymətinin düşməsi, valyuta məzənnəsindəki qeyri stabillikdir. Sözügedən faktorlar ölkənin iqtisadiyyatına və dövlət büdcəsinə mənfi təsir göstərə bilər. Belə bir vəziyyətdə turizmin inkişafı, xarici turistlərin cəlb edilməsi, xarici valyutanın ölkəyə daxil olmasını təmin edir. Turizmin inkişafı istiqamətlərini nəzərdən keçirərkən kənd turizminin inkişafına diqqət yetirilməlidir. Belə ki, kənd turizminin inkişafı üçün digər turizm növlərindən daha az maliyyə vəsaiti tələb olunur. Bu isə mövcud şəraitdə əsas üstünlüklərdən biridir.

Kənd turizminin potensialının vəziyyəti daima xarici və daxili amillərin təsiri nəticəsində dəyişir. Bu səbəbdən də, Azərbaycan Respublikasının kənd turizminin potensialı mütəmadi olaraq dəyərləndirilməli, ehtiyatlar aşkarlanmalı və turizmin inkişaf proqramlarında əksini tapmalıdır. Məlumdur ki, iqtisadi yüksəliş və çiçəklənmə öz potensialını sisteməlik olaraq müəyyən edən və inkişaf etdirən regionlara xasdır.

Kənd turizm potensialının qiymətləndirilmə metodikası regional turizmin inkişaf proseslərinin nizama salınma problemlərinin həlli üçün nəzərdə tutulmuşdur. Onun əsasını turizm regionunun xüsusiyyətlərinin tədqiqi təşkil edir ki, bu da turizm regionunun müasir iqtisadi şəraitə uyğunlaşma dərəcəsini qiymətləndirməyə və onun inkişafının məqsədyönlüyünü əsaslandırmağa imkan verir. Regional və kənd turizminin inkişafı yeni iş yerlərinin açılmasına kömək edir. Regionun infrastrukturun formalaşdırılması üçün əlverişli şərait yaranır. Bütün bunlar, əlbəttə, Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Proqramının və yoxsulluğun aradan qaldırılması Proqramının əsas müddəalarına cavab verir.

Təəssüflə qeyd edilməlidir ki, ölkəmiz böyük turizm potensialına malik olmasına baxmayaraq onun çox cüzi hissəsindən istifadə olunur. Hazırda Azərbaycan Respublikasının regionlarının və bütövlükdə ölkənin turizm potensialından səmərəli istifadə məsələsi xüsusi əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdır. Bu fakt müasir iqtisadi şəraitə uyğun olaraq ölkənin rekreasiya potensialının qiymətləndirilməsi və istifadəsinə yanaşmanın təkmilləşdirilməsini tələb edir.

Ölkədə turizmi o cümlədən kənd turizmini inkişaf etdirmək və turistlərin cəlb edilməsi üçün ölkə ərazisində yalnız iqlim şəraiti, təbiət, flora və fauna kimi resurslar deyil, həmçinin tarixi əhəmiyyətli mədəniyyət abidələri də mövcuddur. Sözügedən abidələr respublikamızın müxtəlif regionlarında yerləşir.

Kənd turizminin inkişafı üçün Quba-Xaçmaz turizm bölgəsi də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Son bir neçə ildə burada kiçik mehmanxana tipli istirahət mərkəzləri, qonaq evləri tikilmiş və turistlərin istifadəsinə verilmişdir. Quba-Xaçmaz bölgəsi respublikanın şimal-şərqində yerləşir. Bu bölgənin turizm sahəsi kimi formalaşmasına təsir edən əsas aparıcı amil-gözəl yarpaqlı meşələrin, Xəzər sahillərinin, ekoloji təmiz havanın, inkişaf etmiş nəqliyyat

şəbəkəsinin, bağçılığın və heyvandarlığın mövcudluğu sayılır. Bu komponentlərin birləşməsi gələcəkdə Yalama-Xudat sahil bazasında Azərbaycan Riviyeəsinin yaradılmasını proqnozlaşdırmağa, subregionun infrastrukturunun təkmilləşdirilməsinə və onun beynəlxalq turizm mərkəzinə çevrilməsinə imkan verir. Həmçinin Quba rayonunun, Qusarın, Laza kəndinin dağlıq əraziləri, Böyük Qafqaz dağlarından keçən keçidlər, turizm üçün unikal şərait yaradır. Təngin dərəsinin qərb hissəsində də turizm bazalarını təşkilə üçün potensial şərait mümkündür. Bu ərazi özünü dağ yamaclarının mənzərəsi ilə, meşə və çəmənləri ilə, dağ çayları ilə, şlalələri ilə fərqlənir.

Xızı rayonu da Azərbaycanın Quba-Xaçmaz adlanan regionunda yerləşir. Respublikanın dağlıq relyefə malik olan inzibati rayonları arasında Bakıya ən yaxını Xızıdır. Respublikanın ən gözəl qoruqlarından biri olan "Altıağac" qoruğu Xızı rayonunda yerləşir. Onun ərazisinin 90 %-i meşələrdən ibarətdir. Bu qoruq Böyük Qafqazın cənub-şərq yamaclarındakı nadir heyvan və bitki növlərini qoruyub saxlamaq və burada baş verən eroziya proseslərinin qarşısını almaq üçün yaradılmışdır.

Bu bölgədə yerləşən Şabran rayonu öz tarixi abidələri ilə turistlərin diqqətini cəlb edir. Rayondakı tarixi arxeologiya abidələrindən ən məşhuru Şahnəzərli kəndinin yaxınlığında yerləşən Şabran şəhər yeridir. (V-VIII əsrlər). Quba -Xaçmaz regionunda həm Azərbaycan həm də xarici turistlərin daim diqqət mərkəzində olan ərazilərdən biri Quba rayonunda, Qubadan 57 km cənub-şərqdə, Bakı şəhərindən 225 km məsafədə, dəniz səviyyəsindən 2350 metr yüksəklikdə yerləşən Xınalıq kəndinin əhalisi ayrıca unikal etnik qrupdur. Xınalıqın köhnə məhəlləsində indiyə kimi 153 ev salamat qalmışdır və bu evlərdə 1360 nəfər yaşayır. Xınalıqlıların qədim dili dünyadakı müasir dillərin heç birinə oxşamır. Xınalıqlılar Azərbaycan dilində danışsalar da öz dillərini

qoruyub saxlamışlar. Xınalıq fenomeni təkcə Azərbaycan tarixində deyil, ümumiyyətlə bəşər tarixində ən maraqlı etnoqrafik müəmmalardan biridir.

Lənkəran-Astara turizm bölgəsi də öz subtropik iqlimi, təbiəti və abidələri ilə kənd turizm mərkəzlərinin yaradılması üçün potensial ərazilərdəndir. Həmin bölgədə yerləşən Masallı rayonu mineral su bulaqları ilə zəngindir. Onların arasında termal sulu olanlar da var, soyuq suyu ilə seçilənlər də. Bəzi bulaqların suyunun tərkibində çoxlu kükürd və digər mikroelementlər vardır. Rayonun mənzərəli dağlıq guşələrinin birində istisu mineral bulağı yerləşir. Bu bulağın suyu müalicəvi xassələrə malikdir. Termal su şlaləsi və asma körpu bu yerlərə xüsusi gözəllik verir.

Şəki-Zaqatala turizm bölgəsi Azərbaycanın şimal-qərb hissəsində yerləşir. Regionda yeddi ovçuluq təsərrüfatı vardır: Ulu-düz, Zaqatala, Qax, Şəki, Qəbələ, İsmayilli, Oğuz. Regionun ərazisində 4 dövlət qoruğu mövcuddur. Qəbələ rayonu qoz-fındıq və şabalıd bağları ilə məşhurdur. Dağ yamaclarında, dəniz səviyyəsindən 1000 m yüksəklikdə məşhur şabalıd meşəsi yerləşir. Rayonun ərazisində tarix, mədəniyyət və memarlıq abidələri çoxdur. Bunlardan kəndindəki məscid (XIX əsr), Əmili kəndindəki Alban məbədi (IV əsr), Bayramkova kəndindəki Ustacan qülləsi (IX əsr), Şeyx Mənsur türbələri (XV əsr) və Komrad dağının zirvəsindəki Komrad piri.

Şəki şəhəri Şəki-Zaqatala rayonunun əsas şəhəridir. Azərbaycanın ən qədim və ən gözəl şəhərlərindən biri olan Şəkinin bizim eradan əvvəl birinci minillikdə salınması güman edilir. Ərəb, türk, gürcü, rus və avropa yazılı mənbələrində bu şəhərin adı çəkilir. Bu şəhərdə cəlbedici mədəniyyət obyektləri çoxdur. Sabit Rəhman adına dram teatri, Dekorativ və Tətbiqi Sənət Muzeyi, Rəsm Qalereyası bu cür obyektlərdəndir.

3.2 Beynəlxalq kənd turizminin təşkili istiqamətləri

Dünyanın bölgələri, ölkələrin əraziləri bir-birindən təbii üstünlükləri ilə fərqlənir. XVIII əsrdə yaşamış məşhur ingilis iqtisadçısı Adam Smit özünün "Təbiət tədqiqatları və xalqların zənginliyinin səbəbləri barədə" (1776-cı il) əsərində mütləq üstünlüyün səbəblərini təbii üstünlüklərdən və məhsulun istehsalının əldə edilmiş şərtləri ilə izah edirdi. Bu fikri turizm sənayesinə də birbaşa aid etmək olar. Buradan nəticə çıxarmaq olar ki, bir sıra ölkələr özlərinin təbii-iqlim şəraitinə görə başqa ölkələrlə müqayisədə üstünlüyə malikdir. Turizmin inkişaf etdirilməsi üçün bu sahəyə qoyulan sərmayələr daha geniş təbii üstünlüklərə malik ölkələrdə daha böyük səmərə verə bilər.

Kənd turizmi Avropada geniş yayılmış turizm növüdür. Bu növ XX əsrin 60-cı illərindən sonra intensiv inkişaf etməyə başlamışdır. Turizm firmaları yeni turizm xidməti kimi kənd evlərində və ya kənd ərazisində kiçik otellərdə istirahəti təklif etməyə başlamışdır. 2006-cı ildə Avropada kənd evlərində və kiçik kənd otellərində 40 milyona yaxın adam istirahət edib.

Hazırda kənd turizmi Avropanın bütün ölkələrində mövcuddur. Lakin turizmin bu növünün inkişaf səviyyəsi hər ölkədə müxtəlifdir. Belə ki, Şərqi Avropa ölkələrində kənd turizmi qərb ölkələrinə nisbətən az inkişaf etmişdir. Fransa, Böyük Britaniya və Almaniya turizmin bu növünün başlanğıcını qoyanlardandır. Fransada kənd turizmi daha çox şərqdə və cənubda inkişaf edib, qərbdə isə daha az inkişaf etmişdir. Bunun səbəbi iqlim şəraiti, relyefdən və ayrı-ayrı rayonların coğrafi mövqeyinin xüsusiyyətindən irəli gəlir. Fransanın şərq rayonlarında dağ relyefinin (Alp, Voqez, Yura) olması, habelə bir neçə ölkə ilə (İsveçrə, Almaniya, İtaliya, Belçika və Lüksemburq) həmsərhəd olması turistləri buraya cəlb edir. Ölkənin cənubunda çimərlik əraziləri və şərabçılıq rayonları yerləşir. Fransanın qərb rayonlarında kənd turizminin az inkişaf etməsinə səbəb

iqlimin yağışlı və küləkli olmasıdır. Hazırda 35 min fransız fermer turistlərin qəbuluna hazırdır.

Sxem 13. Beynəlxalq turist daşımaları

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Azərbaycana gələn və xarici ölkələrə gedən Azərbaycan vətəndaşlarının sayı	2511,7	2752,9	3111,9	3097,9	2964,0	59607
Azərbaycana gələn xarici vətəndaşların sayı	1038,0	1279,0	1282,1	1262,0	1327,7	19288
Xarici ölkələrə gedən vətəndaşların sayı	1474,7	1475,5	1829,8	1635,0	1631,3	40319

Almaniyada da kənd turizminin inkişaf səviyyəsi eyni deyil. O, cənub və qərb rayonlarında daha çox inkişaf edib. Bunun səbəbi isə bu bölgələrin iqtisadi cəhətdən güclü inkişaf etməsi və zənginliyi ilə fərqlənməsidir. Keçmiş Almaniya Demokratik Respublikasının ərazilərində kənd turizmin inkişafı üçün federal hökumətlər intensiv tədbirlər həyata keçirir.

Almaniyada milli turizmin inkişafı 4 bazis üzərində qurulmuşdur. "Mədəni turizm", "Aqroturizm", "Hadisə turizmi" "İnternet texnologiyaları". Bu ölkədə getmə turizm özəl sektorun əlindədir, halbuki gəlmə turizm dövlət tərəfindən dəstəklənərək bunun üçün müəyyən maliyyə vəsaitləri ayırır. Bir çoxlarında tarixən elə təsəvvür yaranıb ki, Almaniyada çox sayda fəaliyyət göstərən sənaye müəssisələri (fabriklər, şaxtalar) buranı tüstü tullantıların ekoloji cəhətdən istirahət üçün münasib olmayan bir məkana çevirib. Halbuki, belə deyil və bugünkü Almaniyada demək olar ki, ətraf mühiti korlayan metallurgiya və digər sənaye sahələri yoxdur. Bu ölkə təmiz ekoloji mühitə, təmiz hava və şəffaf çaylara malik olan bir ölkəyə çevrilmişdir.

Böyük Britaniyada kənd turizmi, əsasən cənub bölgələrdə yüksək inkişaf edib. Buna səbəb həmin ərazilərdə yerləşən iri sahələrin əhalisindən kənd yerlərində istirahət etmək istəyənlərin çox olması və qədim tarixi abidələrin

zənginliyi. Hazırda regional siyasətin bir hissəsi kimi Şotlandiyaya və Şimali İrlandiyaya turistlərin cəlb edilməsi üçün tədbirlər həyata keçirilir.

İsveçrə əhalisi daxili turizmə xüsusi fikir verir. Öz ölkəsində istirahət edən yerli əhalinin 62 %-i özəl mənzilləri kirayə götürür və ya da istirahət düşərgələrində və kiçik kənd evlərində yerləşir.

Şimali Avropanın kənd turizmi bazarında Danimarka xüsusi yer tutur. Danimarkanın kənd təsərrüfatı öz səmərəliliyi ilə Avropada yüksək qiymətləndirilir. Yerli fermerlər isə bir nümunə kimi hamıya misal göstərilə bilər. Bu səbəbdən, Danimarkada istirahət etmək üçün aqroturistlərin tələbi ildən ilə artır.

Cənubi Avropa kənd turizmi bazarı üzrə ənənəvi olaraq güclü bölgə sayılır və buradakı dövlətlərin faktiki bütün ərazisində inkişaf etmişdir. Buna baxmayaraq, həmin ölkələrdə də inkişaf müxtəlifliyi var. Kənd turizmin inkişaf etmiş əraziləri aşağıdakılardır: İspaniyanın cənubu, İtaliyanın bütün ərazisi, Yunanıstanın cənubu və adaları, Kipr. İtaliyanın şimalında kənd turizmin inkişafı Alp dağları ilə bağlı olduğundan, burada dağ xizək turizmi də yüksək inkişaf edib, cənub ərazilərində isə dəniz sahillərində, çimərliklərdə istirahətlə bağlıdır. İtaliyanın şimalında iri şəhərlərin ətrafındakı kənd ərazilərində dərketmə turizmi ilə əlaqədar daha yaxşı inkişaf edir.

	1995	2000	2005	2008	2010
Cəmi gəlirlər	12,0	30,3	50,4	108,9	133,0
Əmək gəlirləri	4,2	10,6	20,7	61,9	69,0
Sosial transferlər	0,7	2,4	5,9	17,0	25,0
Bütün növ satışdan gələn gəlirlər	2,0	0,5	9,4	17,2	18,0
Digər pul gəlirləri	5,0	11,6	8,1	12,8	13,0

Sxem 14. Ev təsərrüfatında adambaşına aylıq pul gəlirləri

Qərbə nisbətən, Şərqi Avropa ölkələrində kənd turizmi başlanğıc mərhələsindədir. Müəyyən inkişaf Çexiya, Slovakiya, Macarıstan və

Sloveniyada olmuşdur. Ruminiyada kənd turizmin inkişafı "Transilvaniya-Drakulanın vətənidir" layihəsi ilə bağlıdır. Polşada kənd turizmi artıq bir neçə ildir ki, inkişaf edir. Statistik məlumatlara görə, bu ölkədə ildə 500 mindən artıq insan arqoturbiznsin xidmətlərindən istifadə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, dövlət kənd turizmini inkişaf etdirmək məqsədilə fermer təsərrüfatlarına kreditlər ayırır.

Kənd turizmi fərdi şəkildə fəaliyyət göstərmir. Hər Avropa ölkəsində turizm xidmətlərindən yararlanan kənd evlərinin birlikləri mövcuddur. Bu birliklər yalnız kənd evlərində turizm xidmətlərinin göstərilməsinin tənzimlənməsinə deyil, eyni zamanda ekologiya qorunmasına, kənd ərazilərinin inkişafına yardımçı olur. Bir çox Avropa ölkəsində fermer təsərrüfatları aqrobizneslə əvəzlənərək kənd reallığını tamamilə dəyişib. Əksər bölgələrdə kənd təsərrüfatı kənd icmalarının əsas fəaliyyət növündən çıxıb. Turizmin bu növünün inkişaf etdirilməsi milli kənd landşaftının mühafizəsi bə bərpasında başlıca rol oynayır. Nümunə kimi İsveçrənin Alp çəmənliklərinin, Hollandiyanın külək dəyirmanlarının və kanallarının, İtaliyanın köhnə park və malikanələrinin qorunub saxlanması göstərilə bilər.

İnkişaf etmiş Avropa ölkələrində kənd turizmilə məşğul olmağa milli səviyyədə dəstəklənərək kəndin kompleksli sosial-iqtisadi inkişaf proqramının tərkib hissəsi kimi baxılır. Bəzi ölkələrdə hətta kənd yerində istirahət dəniz sahilində istirahətdən sonra ikinci yer tutur. Statistik məlumatlara əsasən, Avropa Birliyi ölkələrində şəhər əhalisinin 35% i öz məzuniyyətini kənd yerlərində keçirməyə üstünlük verir. Hollandiyada 49% -dir.

Kənd turizminin inkişafı ayrı-ayrı kənd evlərinin turistlərin ixtiyarına verilməklə bərabər, bu ərazilərdə kiçik mini otellərin yaradılmasına səbəb olmuşdur. Bəzi otellər kənd malikanələri əsasında yarandı, digərləri isə bu məqsədlə tikilmiş binalarda yerləşdirildi. Kənd turizminin ən çox yayılmış

ölkələrindən olan İtaliyada XX əsrin 60-70- ci illərində kəndə istirahətə gələnlərə sadə və demək olar ki, bəsit yaşayış yerləri təklif edilirdi. Lakin bu turizm növünün sürətlə yayılması ilə qonaq evlərinin sahibləri ixtiyarlarında olan yaşayış yerlərini əsaslı təmir edərək yüksək rahatlığı olan mini otellərə çevirməyə başladılar. Mini otellər, onlardakı nömrələrin sayının 10-dan yuxarı olmasına görə mehmanxana fəaliyyəti lisenziyasını almalıdır.

Kəndlərdə yerləşən minit otellərdəki yaşayış istirahət tərzii iri otellərdəkindən köklü surətdə fərqlənir. Bunun səbəbi-mini oteldə qalanların sayının az olması və xidmət personalının əsasən bir ailə üzvləri ilə yanaşı yerli kənd sakinlərindən ibarə olmasıdır. Mini otellərdə verilən yeməklər də iri otel restoranlarında verilən yeməklərdən hazırlanma qaydası ilə fərqlənir.

Turistlərə yerləşdirmə və qidalanma xidmətlərini göstərmək istəyən şəxsin sərəncamında müvafiq şəraitin və bu xidmətləri yerinə yetirmək üçün istəyin olması lazımdır. Qonaq evlərinin sahibləri həmin xidmətləri öz əsas işləri ilə paralel olaraq yerinə yetirirlər. Bunun səbəbi turizm fəallığının mövsümi olması ilə əlaqədardır. Vətəndaşların qonaq evləri sistemində iştirakı onlar üçün əlavə gəlir mənbəyidir. Bu cür fəaliyyət bağ sahələrinə və ya ikinci evə malik vətəndaşlar üçün xüsusilə səmərəlidir, onlar bu zaman bağda yaşayaraq, öz mənzil sahələrini bütünlüklə turistlərə təqdim edə bilirlər. Bu halda qonaq evi "ailədə yaşama" kateqoriyasından "apartament kateqoriyasına aid edilir

Kənd turizmin bazarda yerini tutmağa yardımçı olan təşkilatlarından biri də Avropa ferma və kənd turizmi Federasiyasıdır (EuroGites). EuroGites 1989-cu ildə yaradılıb və sıralarında 30-a yaxın ölkənin kənd turizmi birliklərini birləşdirir.

Avropa Birliyinin proqramı olan LİDER (Liasions Entre Actions pour le Development des Economies Rurales) kənd ərazilərinin, o cümlədən kənd turizminin kompleksli inkişafına yönəlib. Bu proqram ilk dəfə 1990-ci ildə

təqdim olunub və maliyyələşmə AB-nin struktur fondlarından həyata keçirilir. Proqramda iştirak edən 200-dən artıq bölgənin üçdə biri turizm fəaliyyətinin inkişafına yönəlib.

Hazırda Avropa ölkələrinin əksəriyyəti kənd turizmin inkişafı üzrə ayrıca strategiyaya malikdir. Məsələn kənd turizmi Avstriya turizm sənayesində böyük rol oynayır. Hazırda 20 min fermer təsərrüfatı milli yerləşdirmə fondunun 18% nə malikdir. Bu səbəbdən kənd turizminin inkişafını əlaqələndirmək xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Avropa Birliyi tərəfindən kənd ərazilərinin inkişaf etdirilməsi, yeni iş yerlərinin açılması və turistlərə xidmətin yüksəldilməsi ilə əlaqəli olan layihələrin maliyyələşdirilməsi proqramları həyata keçirilir.

3.3 Kənd turizminin dövlət siyasəti, istiqamətləri, proqnozu

Azərbaycanın turizm profilli ölkəyə çevrilməsi üçün çoxlu imkanlar vardır. Zəngin təbii sərvətləri, qədim tarixi və memarlıq abidələri, özünəməxsus mentaliteti və qonaqpərvərliyi, dənizi, dağları, meşələri, rəngarəng iqlimi və s. Xəzərin sahilləri turizmi inkişaf etdirmək üçün ideal bir yerdir.

Hər şeydən əvvəl Azərbaycanın turizm sahəsində düzgün siyasəti olmalıdır. Turizm milli maraqların və iqtisadi inkişafın əsas istiqamətlərindən biri olmalıdır. Turizm insanın bir çox iqtisadi-sosial və onun ətraf mühit problemlərini həll etməyə qadir olan faktordur. Turizm iş yerləri yaradan, iqtisadi inkişafı təmin edən cəmiyyətdə sabitlik və sosial bərabərlik yaradan faktordur.

Turizm çox şaxəli və iqtisadiyyatın bütün sahələri ilə birgə yarana bilər. Bundan ötrü, ölkənin lazım olan iqtisadi potensialı olmalıdır. Turizmin düzgün idarə edilməsi vacibdir. Turizm sahəsi sənayenin başqa sahələri ilə sıx bağlıdır. Turoperator və turagentliklərin hüquqları dövlət orqanları tərəfindən qorunmalıdır. Dünya təcrübəsi göstərir ki, turizmdə və onun idarə olunmasında

regionlara böyük səlahiyyət vermək lazımdır. Ona görə ki, turist məhsulu əsas regionlarda yerləşən turist mərkəzlərində istehsal olunur.

Beləliklə milli turist siyasətinin əsas mahiyyəti ölkədə turist bazarının formalaşmasıdır. Bazara çıxarılan məhsul orijinal və rəqabətə davamlı olmalıdır.

Azərbaycan 2001-ci ildən sentyabr ayında Ümumdünya Turizm Təşkilatına üzv qəbul olunmuşdur. Həmçinin respublikada turizmin inkişafına dair dövlət proqramı 2002-2005-ci illərdə ölkə prezidenti tərəfindən təsdiq edilmiş, bu isə öz növbəsində turizm sektorunun inkişafına şərait yaratmış, beynəlxalq turizm bazarına integrasiyanın əsasını qoymuşdur. 2002-ci ildən etibarən Azərbaycan beynəlxalq əhəmiyyətli turizm sərgilərində iştirak edir və ölkənin beynəlxalq arenada layiqincə təmsil etmək üçün mötəbər tədbirlərin respublika ərazisində keçirilməsi üçün maddi dəstək göstərir. Bu tip tədbirlərin hesabına Azərbaycana səfər edən turistlərin və turizm şirkətlərinin sayı artmaqdadır.

Kənd turizmi-turizm sənayesi, kənd sahələrinin təbii, mədəni-tarixi və digər resursların istifadəsinə, həmçinin turizm məhsulunun yaradılması üzrə ixtisaslaşmış. Kənd sahələrinə dincəlmək üçün gələn turistlər yerli adət və ənənələr ilə tanış olur və həmçinin ənənəvi kənd həyatında aktiv iştirak edirlər. Sözügedən turizm növü İspaniya, İtaliya, və Fransa kimi ölkələrdə geniş yayılmışdır.

Kənd təsərrüfatından fərqli olaraq, kənd turizmi əməyə olan tələbatın yaradılmasına səbəb olmuşdur. Kənd turizmi həmin regionun adət-ənənəsinin, mətbəx və digər mədəni-məişət sahələrinin təbliğində də ən mühüm vasitə kimi özünü göstərir. Adət və ənənələrə turistlər tərəfindən marağın artması, yerli sakinləri bu sahədə daha çox informasiya toplamağa və turistlərin tələbinə uyğun bilikləri artırmağa sövq edir.

Turizmin bu növü Azərbaycan turizm bazarı üçün kifayət qədər yeni sahədir. Hal-hazırda sözügedən turizm növü ölkəmizdə kənd turizminin inkişaf etdiyi avropa ölkələri kimi geniş yayılmamışdır. Son zamanlar kənd turizminə marağın artmasına səbəb bu növ turizmin daha az vəsait tələb etməsi və təbiətlə vəhdət təşkil etməsidir. Kənd turizminin digər müsbət cəhətlərindən biri isə kənd əhalisinin turizmdə xidmət sahəsinə cəlb olunmasıdır. Kənd turizminin yaranması və inkişafı kənd yerlərinin tənəzzülə uğraması və iş axtarışında olan əhalinin kənd yerlərini tərk etməsinin qarşısını alır.

Kənd turizmi proqramına adətən turistlərə göstərilən xidmətlərə aşağıdakılar daxil olur:

- şəxsi evlər və ya kiçik mehmanxanalarda gecələmə
- ekoloji təmiz məhsulla qidalanma
- piyada yürüşlərin təşkili
- atla yürüşlərin təşkili
- adət ənənələrlə və bölgənin tarixi ilə tanışlıq

Kənd turizmi məhsulu təklid edən turagentliklər bəzən folklor turlarını ayrıca turizm səyahəti kimi təqdim edirlər. Bu tip turizm səyahətinin məqsədi səyahət edilən bölgənin şifahi xalq yaradıcılığı ilə tanış olmaqdır. Sözügedən ekskursiya proqramına etnoqradik muzeylərə, folklor kollektivlərinin konsertlərinin, həmçinin kütləvi bayram şənliklərinin ziyarəti aiddir.

Kənd turizminin təsnifatını aşağıdakı kimi aparmaq olar

- etnoqrafik turizm (adət ənənələrlə tanışlıq)
- aqroturizm (məhsul yığımı)
- ekoturizm (ekoloji turizm)

-idman turizmi (piyada, atlı, velosiped gəzintisi)

-gastronomik turlar (milli mətbəx təamları)

Turist müəssisələrinin iş fəaliyyətinin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaqdan ötrü ən kəsərli vasitə turist rentasının tətbiq olunmasıdır. Turist rentası turist sərvətlərinin keyfiyyətindən asılı olan əlavə gəlir formasıdır. Mədəniyyət və tarixi abidələrdən əldə olunan əlavə gəlir regionlarda, onların icra orqanlarının sərəncamına verilməlidir. Özəl müəssisələrdən daxil olan renta gəlirin 50%-i dövlət büdcəsinə daxil olur, nəticədə dövlət əlavə heç bir vəsait qoymadan gəlir götürür. Renta gəlirinin başqa 50%-i müəssisədə qalır. Müəssisə bu vəsaiti ancaq genişlənməyə və inkişafa xərcləyə bilər. Turist səfərləri və ekskursiyalardan əldə olunan gəlirlər kəndlərin və şəhərlərin abadlaşmasında və iş yerlərinin açılmasında vasitəçi rolunu oynaya bilər.

Milli turist təşkilatının əsas üç funksiyası olmalıdır:

1. Gələcəyi olan turist siyasətinin tərtibi və həyata keçirilməsi və turizm sahəsində standartlaşma
2. Turizmin əlaqədar sahələrində və regionlar arası koordinasiya sahəsində standartlaşma
3. Turizm sahəsində kadrların hazırlanmasının və elmi-tədqiqat işlərinin təşkili

Milli kadrların dünya standartlarına uyğun hazırlanması, onların komputer və yeni kommunikasiya texnologiyasına tam yiyələnməsi, turizmin marketinq və müasir idarəetmə üsulları ilə silahlanması milli turizm təşkilatlarının əsas vəzifələrindən biridir.

Turizm fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsinin əsas mahiyyəti ondadır ki, dövlət turizmin cəmiyyətdə oynadığı aparıcı rolu lazımınca qiymətləndirməklə bərabər onun inkişafına əlində olan bütün imkanlardan istifadə edir. Bu

imkanlardan ən vacibi turizm sahəsində turizm hüquqi bazasını yaratmaq, fəaliyyət göstərən təşkilatlara güzəştli vergi şəraiti yaratmaq, turist məhsulunu yaradan təşkilatların və turistlərin hüquqlarını müdafiə etmək, turist infrastrukturunun yaranmasına yardımçı olmaq və sərmayələr cəlb etməkdir.

Son zamanlar Azərbaycanda başqa sahələrdə olduğu kimi turizm sahəsində də özəl sektor əmələ gəlmişdir. Özəl turist zonaları, pansionatları, mərkəzləri və s. Deməli turizm sahəsində dövlət idarə sistemi turizmin ümumi tənzimlənməsinin bir istiqamətidir.

Turizmin dövlət tərəfindən tənzimlənməsində əsas məqsəd:

Vətəndaşların istirahətə olan konstitusiyə hüquqlarının təmin olunmasını gerçəkləşdirməkdir;

• Turizm sənayesinin inkişafı, yeni iş yerlərinin yaradılması, dövlətin və vətəndaşların səyahət etmək üçün gəlirlərinin çoxalmasını təmin etməkdir;

Turist abidələrinin bərpası və ətraf mühitin qorunması, turist səfərlərindən və ölkənin mədəni potensialından turizmin inkişafı üçün səmərəli istifadə etməkdir.

Bu məqsədi gerçəkləşdirməkdən ötrü, dövlət ilk növbədə turizmin insanların həyatındakı və yaşayışındakı tutduğu mövqeyi düzgün qiymətləndirməli və turizm fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaratmalı, onun əsas istiqamətlərini təyin etməlidir. Turizmin əsas inkişaf istiqaməti daxili və ölkəyə gəlmə növləridir. Daxili və gəlmə turizmin inkişafı -milli turizmin inkişafı deməkdir. Ölkə iqtisadiyyatına ən çox müsbət təsir göstərən xarici turistlərin ölkəyə gəlməsidir. Çünki onlar ölkəyə valyuta gətirir, daxili balansı tarazlaşdırır.

1999-cu ilin 4 iyun tarixində Azərbaycan Respublikasının turizm haqqında qanunu qəbul edilmişdir. Bu qanun Azərbaycanda turizm fəaliyyətinin hüquqi

əsasını qoydu və turizm sahəsində bir çox sonrakı vacib sənədlərin yaranmasına yol açdı.

Dövlət turizm sahəsində turizm fəaliyyətinə kömək edir və onun inkişafı üçün əlverişli şərait yaradır, turizm fəaliyyətini üstün istiqamətlərini müəyyən edir və onun həyata keçirilməsinə kömək edir. Turizm fəaliyyətinin tənzimlənməsinin üsulları aşağıdakılardır:

turizm infrastrukturuna sahəsində münasibətlərin təkmilləşməsinə yönəldilmiş normativ hüquqi aktların qəbul edilməsi;

daxili və dünya turizm bazarlarında turizm məhsullarının hərəkətə gətirilməsinə kömək göstərilməsi;

Azərbaycan 2001-ci ildə Ümumdünya Turizm təşkilatının tamhüquqlu üzvü olmuşdur. 2002-2005-ci illərdə isə turizmin inkişafı üçün Azərbaycan Respublikası turizmin inkişafına dair dövlət proqramı qəbul edilmiş və turizm bazarına integrasiyanın əsası qoyulmuşdur. Həmin illərdən başlayaraq Azərbaycanda mütəmadi olaraq sərgilər təşkil olunur və beynəlxalq səviyyəli tədbirlərdə iştirak edir. Turizmin inkişafı və beynəlxalq tədbirlərin respublikamızda təşkili ilə əlaqədar paytaxt və bölgələrdə mehmanxana tipli müəssisələrin sayı artmışdır. Bu sahənin ixtisaslı kadrlarla təmin olunması da diqqət mərkəzindədir. 2006-cı ildə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin nəzdində Azərbaycan Turizm İnstitutu yaradılmışdır. Turizm sahəsinin inkişafı məqsədi ilə 2010 -2014- cü illərdə də turizmin inkişafına dair dövlət proqramı qəbul edilmişdir. Kənd turizmi layihəsinin icrasını Türkiyənin TİKA və Almaniyanın GTZ təşkilatı ilə birgə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulub. Bu proqramın əsas məqsədi turizmi qeyri-neft sektorunda aparıcı sahələrdən birinə çevirməkdir. Əyalətlərdə müasir tələblərə uyğun mehmanxanalar, kottec kompleksləri, digər istirahət mərkəzləri tikililə turistlərin istifadəsinə verilir.

Bölgələrdə turistlərin istirahəti üçün müvafiq şəraitin yaradılması sözsüz ki müəyyən xərclər tələb edir. Lazımı şəraitin yaradılması üçün dövlət tərəfindən kənd sahiblərinə kiçik kreditlər verməsi zərurəti yaranır. Həmçinin onu da qeyd etmək lazımdır ki, kənd turizminin inkişafı üçün bölgələrdə maarifləndirmə işlərinin aparılması da vacib amillərdəndir. Turistlərin qəbulu, onların evlərdə yerləşdirilməsi, yataq dəstləri ilə təminatı, qida ilə təmin edilməsi, eyni zamanda tərcüməçilik, bələdçilik kimi əlavə xidmətlərin göstərilməsi, fiziki və əmlak təhlükəsizliyinin təmin edilməsi qaydaları barədə təlimlər keçirilməlidir. Yoxsulluğun aradan qaldırılması, onların işgüzar fəaliyyətinin canlandırılması üçün bu tip tədbirlərin həyata keçirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Ölkədəki əksər kənd yaşayış məntəqəsi yaşıllıq və dağlıq ərazilərdə yerləşir. Bu baxımdan Azərbaycanda kənd turizminin inkişafı üçün potensial vardır.

Qlobal iqtisadi böhrana baxmayaraq, ilk Avropa oyunları kimi mötəbər yarışmanın Bakıda keçirilməsi turizmin inkişafı və turistlərin ölkəyə cəlb edilməsi üçün böyük imkanlar yaradır.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Turizmin bir sahə kimi inkişafı eyni zamanda dövlət tərəfindən turizm şirkətlərinə qayğısı ilə bağlıdır. Turizm şirkətlərinə, mehmanxanalara uzunmüddətli aşağı faizli kreditlərin verilməsi, gəlmə turizm forması üçün turizmşirkətlərinə vergi güzəştlərinin tətbiq edilməsi ölkəmizdə turizmin inkişafına güclü təkan verə bilər. Köhnə yolların bərpa, genişləndirilməsi, yeni yolların çəkilməsi ölkə vətəndaşlarının istirahət ocaqlarına rahat çatması üçün əhəmiyyətlidir. Eyni zamanda xarici turistlərin Azərbaycana gəlib bu yenidənqurma işlərinin şahidi olması ölkəmizin yaxın gələcəkdə əsl turizm ölkəsinə çevriləcəyinə ümid verir.

Azərbaycanın inkişafını nəzərdə tutduğu və gələcək üçün böyük planlar qurduğu sahələrdən biri, mədəniyyətin təbliği baxımından da mühüm əhəmiyyət kəsb edən turizmdir. Neft-sektorundan qeyri-neft sektoruna keçid prosesinin sonunda ölkəyə ən böyük gəlir gətirən sahələrdən birinin də məhz turizm olacağını nəzərə alsaq, bu inkişafın illər sonrakı nəticəsini təsəvvür etmək çətin deyil. Ölkənin əcnəbi qonaqlarına təqdim edəcəyi çox böyük mədəni irs və turizm üçün əlverişli bölgələri var. Eyni zamanda Avropa, Asiya, Amerika, Afrika dövlətləri, qonşu türkdilli və digər ölkələrin xalqları ilə mədəniyyət və turizm sahəsində ikitərəfli beynəlxalq əlaqələrin möhkəmləndirilməsi, BMT, İslam Konfransı Təşkilatı, YUNESKO, Avropa Şurası, Avropa İttifaqı, TÜRKSÖY, İSESKO, MDB-nin Mədəni Əməkdaşlıq üzrə Şurası, GUAM və s. beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində çoxtərəfli əməkdaşlığın bundan sonra da inkişaf etdirilməsi əsas prioritetlərdəndir. Tarixi-mədəni irsimizin və mədəni potensialın qorunması, onların muzeylər vasitəsilə geniş miqyasda təbliği məqsədilə muzey işi sahəsində sistemli islahatların aparılması da nəzərdə tutulub.

Turizm ehtiyatlarının öyrənilməsi və onların genişləndirilməsi məqsədilə böyük işlərə başlanılmışdır. Turistlərin istirahəti, onların tələbatlarının ödənilməsi üçün zəruri olan xidmətlərin, ekskursiya və digər mədəni tədbirlərin çeşidinin genişləndirilməsi və müasir standartlara uyğunlaşdırılması, sanatoriya-kurort sərvətlərinin öyrənilməsi və davamlı istismarı, mehmanxanaların və digər turizm obyektlərinin tikintisinin genişləndirilməsi, turizm marşrutlarının artırılması, turizm turizm növlərinin inkişaf etdirilməsi, prioritet turizm növü kimi mədəni turizm, ekoloji turizm və kənd yaşıl turizmi sahəsində dövlət tənzimlənməsinin gücləndirilməsi istiqamətində fəaliyyət davam edir. Dövlətin sahibkarlığa yardım məqsədilə həyata keçirdiyi siyasət, yoxsulluğun azaldılması istiqamətində atılan addımlar da turizmin inkişafına təkan və dövlətin işsizliklə mübarizəsinə öz tövhesini verir.

Turizmin inkişafında əsas vəzifələrdən biri də milli adən-ənənələri, Azərbaycan xalqının tarixi mədəni irsini, ayrı-ayrı bölgələrin, şəhərlərin tarixini əks etdirən materialların nəşr edilməsi və yayılmasını, həmçinin, milli sənətkarlıq məhsullarının istehsalının və satışının genişləndirilməsini təşkil etməkdir. Azərbaycanı turizmin inkişafı üçün əlverişli şəraiti olan ölkə kimi dünyada tanıtmmaq məqsədilə yeni brendlərin reklam-təbliğat və məlumat-sorğu fəaliyyətinin canlandırılması, beynəlxalq proqramlar çərçivəsində regional mədəni turizm marşrutlarının yaradılması və inkişaf etdirilməsi və turizm inkişafı sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi prioritet istiqamətlərdəndir.

Turizmin əsas inkişaf istiqamətləri artıq müəyyənləşdirilmiş, fəaliyyət göstərən turizm obyektlərinin müasir tələblərə uyğun qurulmasına başlanılmışdır. Mehmanxana və ona bərabər tutulan yerləşdirmə obyektlərində yataq yerlərinin(çarpayılardan) sayının artırılması nəərdə tutulmuşdur. Beynəlxalq rəqabət qabiliyyətini artırma bilən turizm infrastrukturunu

təkmilləşdirmək və turizm sənayesini yaratmaq qarşıya qoyulan məqsədlərə çatmaq əsas şərtlərdəndir. İlk növbədə turizm-rekreasiya zonalarının hüquqi statusunu müəyyənləşdirmək, turizm zonalarının və turist marşrutlarının müəyyən olunmasını təmin etmək, turizm xidməti üzrə mütərəqqi üsulların və standartların hazırlanmasına və tətbiq edilməsinə nail olmaq, turizm sahəsində çalışan insanların peşə hazırlığı səviyyəsini artırmaq və turizm sahəsində zəngin kadr hazırlığı sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığı genişləndirmək, turizm ehtiyatlarının qorunmasını təmin etmək və bu ehtiyatlardan istifadənin səmərəliliyini artırmaq lazımdır. Qeyd olunanları nəzərə alaraq aşağıdakı təkliflər verilə bilər:

1. Kənd turizminin inkişafında beynəlxalq təcrübədən faydalanmaq, kənd turizmi sahəsində zəngin təcrübəsi olan ölkələrlə əməkdaşlığın genişləndirilməsi
2. Kənd turizmi sahəsində ilk növbədə ixtisaslı kadrlar yetişdirmək üçün xarici ölkələrdən mütəxəssislərin dəvət edilməsi, təlimlərin keçirilməsi
3. Kənd turizminin inkişafı və genişləndirilməsi üçün kənd əhalisinin lazımi informasiya ilə təmin edilməsi
4. İşsizliyin azaldılması və kənd təsərrüfatının xüsusilə də geniş yayılmadığı kənd və rayonlarda əhalinin məşğulluğunu təmin etmək üçün kənd turizminin inkişaf etdirilməsi
5. Kənd turizminin davamlılığı üçün məhsul müxtəlifliyinin, yəni əlavə xidmətlərin yaradılması və inkişaf etdirilməsi
6. Turizmə sərmayə qoymaq fikrində olan sahibkarlar üçün müəyyən güzəştlərin edilməsi
7. Kənd ərazilərində istirahət etmək istəyən potensial turistlərin lazımi ünvana rahat çatmaları üçün nəqliyyat o cümlədən rabitənin inkişaf etdirilməsi

8. Turistlərin qala biləcəkləri qonaq evlərində lazımi şəraitin təmin edilməsi üçün kənd sakinlərinə kiçik kreditlərin verilməsi
9. Turistlərlə ünsiyyət problemlərinin olmaması, yüksək xidmətin təmin olunması məqsədilə bölgələrdə xarici dil kurslarının artırılması və gənclərin həmin kurslara yönəldilməsi
10. Bölgələrin turizm potensialının düzgün qiymətləndirilməsi üçün müvafiq tədqiqatların aparılması

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

1. Abdullayev Ə.H. Azərbaycanca turizmin inkişafının iqtisadi-coğrafi problemləri, Bakı, 2006;
2. Azərbaycan Respublikasında 2010-2014- cü illərdə Turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı. Bakı 2010
3. Ə. Q. Əlirzayev "Azərbaycanın sosial-iqtisadi problemləri, konseptual yanaşma, maliyyə-büdcə və sahələrarası proqnozlaşma mexanizmləri, Bakı 2012
4. F. Nadirov; Q. Yusupov "Qonaq evlərinin sahiblərinə praktiki tövsiyələr", Bakı 2008.
5. Qəhrəman Yusupov "Turizm işinin təşkili" , Bakı 2011.
6. Məsim Abadov "Azərbaycan Turizmi və onun inkişaf problemləri" , Bakı 2014
7. Soltanova H.B., Hüseynova Ş.H. "Turizmin əsasları", "Mütərcim", Bakı 2007
8. Şukurov R. Ş. "Azərbaycanda turizmin inkişafının sosial-iqtisadi əsərləri".
9. Turizm haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu Bakı, 1990
10. Ahıpaşaoğlu, S., Çeltek, E., (2006). Sürdürülebilir Kırsal Turizm, Gazi Kitabevi, Ankara
11. Turizm Pazarlaması – Nazmi Kozak, Ankara-2006, Detay Yayıncılık
12. TOLGA HAN ULUÇEÇEN "Özəl ilgi turizmi: kapsamı, çeşitleri ", Ankara 2011.
13. Дурович А.П., Кабушкин Н.И. Сергеева Т.М. и др. Организация туризма.

14. Лебедко Е. Я. " Сельский туризм", Брянск 2011.
15. Сиявуш Т. Еганлы, Э.М. Гаджиев "Международный туризм и развитие туризма в Азербайджанской Республике, Баку 2003.
16. Симанова Кристина Сергеевна " Агротуризм как вид инновационной деятельности туроператоров, Москва 2014
17. azstat.org
18. maaturism.az
19. tourlib.net
20. tourism.az
21. wikipedia.org

